

DIN TOPONIMIA VĂII CUGIRULUI. TOPONIME DE INTERES ISTORIC ȘI ARHEOLOGIC

Aportul toponimiei la relevarea unor vestigii de interes arheologic sau istoric a fost de mult timp subliniat, astfel încât o discuție în sensul justificării demersului de față nu mai trebuie conturată în acest context. Din informațiile culese și prezentate mai jos, nu am putut decât să ne întărim convingerea că, ignorarea unor asemenea izvoare auxiliare cercetării istorice de ansamblu, nu face decât să văduvească atât imaginea unei hărți istorico-arheologice - precum în cazul de față -, cât și anumite concluzii de ordin istoric, în ultimă instanță, a unei anumite zone. Corelarea informațiilor furnizate de toponimia bazinului Cugirului cu cele de ordin arheologic și istoric, atunci când ele au fost evidențiate, au condus, în toate cazurile, la confirmarea unor concluzii trase deja de noi.

O primă abordare a toponimelor de pe Valea Cugirului, rezumată însă doar la discutarea etimologiei numelor localităților Cugir, Șibot și Vinerea, aparține Malvinei Pătruț¹. Ulterior, B. Vulcu va strânge o anumită categorie de toponime din acest spațiu, pe care le va discuta în contextul toponimiei din vecinătatea Orăștiei². Într-o încercare de reanalizare a etimologiei primelor atestări documentare ale localităților ce mărginesc Valea Cugirului (sec. XIV-XV) amintim și studiul nostru, recent apărut³. Pentru toponimele din hotarul satului Vinerea, dispunem de o lucrare monografică⁴.

Unele dintre toponimele și hidronimele analizate au fost deja consemnate, dar, în opinia noastră, insuficient analizate sau pentru care s-a stabilit greșit etimologia. Pe lângă această categorie, în demersul nostru am făcut apel atât la toponimia actuală, culeasă de noi de la informatori locali, cât și la documentele de arhivă, în care am avut prilejul descoperirii unor toponime inedite, azi dispărute, într-un caz chiar de interes major pentru toponimia transilvăneană.

Se pot departaja, în cazul nostru, două mari tipuri de toponime (oronime, hidronime, oiconime) de interes arheologic și istoric. Prima categorie este reprezentată de toponimele care desemnează clar, prin semnificația lor intrinsecă, prezența unor vestigii arheologice și istorice. Cea de-a doua categorie se referă la toponimele care sugerează, indirect, prezența unor asemenea mărturii, prin desemnarea locurilor ce se pretau, în majoritatea covârșitoare a cazurilor, unor locuri sau activități omenești.

I. Din prima categorie am considerat relevante toponimele de mai jos:

I. 1. *Cetate / Dealul Cetății* (Cugir). Dealul purtând acest nume, aflat între albiile văilor Dăii, Viilor și Cugir a stârnit de timpuriu atenția amatorilor de comori atât prin numele său, cât și prin vestigiile apărute aici de-a lungul timpului. Ulterior, după ce intră efectiv și în sfera de interes a arheologilor și sunt efectuate primele săpături sistematice, avea să se confirme și existența, într-adevăr a unei fortificații dacice în jurul platoului central, fapt ce justifică toponimul de *Cetate/Dealul Cetății* (v. și *După Cetate*).

În cazul de față se perpetuează forma derivată din latinescul *civitas*⁵, întâlnită sub diferite variante și în alte numeroase localități din sud-vestul Transilvaniei, precum la Costești (Hd) (*Cetățuie*; *Cetățuia* (Înaltă)⁶, Bănița (Hd) (*Cetatea Bolii / Piatra Cetății*)⁷, Ludești (Hd) (*Cetățeaua / Piscul Cetățelei*)⁸, Ardeu (Hd) (*Cetățuia*)⁹, Cucuiș (Hd) (*Muchea Cetății*; *Valea Cetății*)¹⁰, Romoșel (Hd) (*Cetățuie/Cioaca Cetățuii*)¹¹, Craiva (Ab) (*Cetatea Craivii*)¹², Căpâlna (Ab) (*Dealul Cetății*)¹³, Săsciori (Ab) (*Cetățuie*)¹⁴ etc¹⁵. Din spațiul ce îl tratăm în lucrarea de față, toponimul *Cetate* mai este

¹ Pătruț 1960.

² Vulcu 1968.

³ Popa 2000-20001.

⁴ Herlea 2002.

⁵ Jordan 1963, 306-307.

⁶ Homorodean 1980, 52; Daicoviciu et alia 1989, 178, 181.

⁷ Daicoviciu et alia 1989, 211.

⁸ Homorodean 1980, 52; Daicoviciu et alia 1989, 177.

⁹ Andrișoiu 1979, 16.

¹⁰ Iaroslavschi, Roșu 1977, 82; Homorodean 1980, 219, nota 22; Daicoviciu et alia 1989, 210.

¹¹ Vulcu 1968, 635, 644; Homorodean 1980, 219, nota 22.

¹² Berciu 1966, 45.

¹³ Macrea, Berciu 1966, 9; Glodariu, Moga 1989, 10-11.

¹⁴ RepArhAlba 1995, 165.

¹⁵ Vezi alte exemple, mai recent, și la Buza 1995, 225.

utilizat de localnici pentru a desemna fortificația romană de la *Ocol*, dintre Vârful lui Pătru și Aușelu¹⁶. Este interesantă perpetuarea toponimului în ciuda faptului, subliniat și de I. H. Crișan, că lipsesc ruinele de la suprafața terenului, amenajările de tipul valurilor sau a teraselor fiind cele care au generat, cel mai probabil, toponimul în cauză.

În imediata apropiere, se cunoaște și forma slavă pentru desemnarea locurilor fortificate, prezentă în cazul toponimului *Cioaca Grădiștii*, din hotarul localității Romoșel (desemnând, de fapt, același obiectiv întâlnit și sub numele de *Cetățuie / Cioaca Cetățuii*)¹⁷.

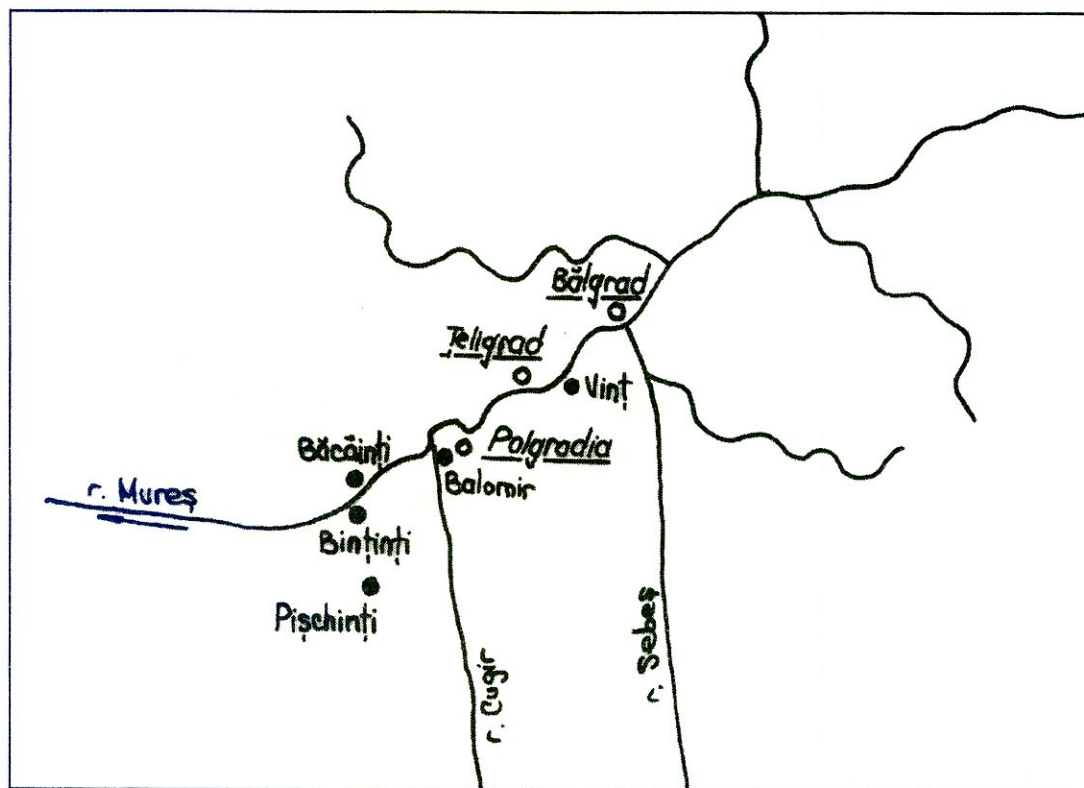

Fig. 1. Toponime cu terminația – inți și – grad (ia), în sectorul Alba Iulia-Orăștie

I. 2. *Drumul Mare al Traian / Drumul Mic al lui Traian (Grumureț)* (Vinerea); *Drumul lui Traian* (Șibot).

În hotarul sudic al localității Șibot întâlnim toponimul *Drumul lui Traian*, ce desemnează o porțiune greu de delimitat exact de noi, cuprinsă între locul numit *Halm* (unde se află hotarul între Vinerea și Șibot) și șoseaua Orăștie-Sebeș. Toponimul este încorporat, cel puțin în parte, de toponimul *Cânepiște*. În tradiția orală, pe aici trecea *Drumul Mare al lui Traian*, formă sub care mai este întâlnit la unii localnici din Vinerea.

În hotarul Vinerii, la vest de o fâșie de pietriș, ce poate fi identificată cu un vechi drum roman, în locul numit *Capu Satului* întâlnim toponimul *Drumul Mic al lui Traian* (sau *Grumureț / Grumurăți*)¹⁸. Acesta relevă și alte date suplimentare, precum în viziunea unui localnic, ce identifică toponimul cu "*drumul de pe marginea deluroasă, mai vechi decât Drumul lui Traian și pe teritoriul Vinerii îi zice Drumul Mic*"¹⁹. Date despre rețeaua de comunicație romană regăsim, cel mai devreme, într-un document din anul 1486, când aflăm că vechiul drum roman (*magna antiqua via*) trecea pe la vest de Vinerea, prin hotarul localității Pișchinți²⁰. La finele (?) sec. al XVIII-lea, A. Barcsay

¹⁶ Glodariu, Moga 1988, 173; Daicoviciu et alia 1989, 211.

¹⁷ Vulcu 1968, 635, 644; Andrișoiu 1979, 26; Homorodean 1980, 219, nota 22.

¹⁸ V. V. Herlea traduce toponimul *Grumurăți* prin "colină, mușuroi, semn de hotar" (Herlea 2002, 184).

¹⁹ Mulțumim pentru aceste prețioase informații fostului prof. Coriolan Simedru din localitatea Vinerea.

²⁰ Vezi Dörner 1988, 229.

pomeneste despre un “drum slăvit” rămas de la Traian, în părțile *Câmpului Pâinii*²¹. Pe o hartă austriacă din anii 1769-1773 putem identifica acest drum, care brăzda localitățile Șibot și Balomir, la stânga Mureșului (corespunzând actualei șosele europene) numit *Romer Weg*²².

Și în alte zone ale Transilvaniei întâlnim toponimul *Drumul lui Traian*, pentru a desemna arterele de circulație romane, cum este în cazul localităților Hădăreni (jud. Cluj)²³, Cipău (jud. Mureș)²⁴, în zona Sălajului sau în secuime²⁵. În imediata apropiere amintim prezența la Blandiana a unui “val”, greu de atribuit însă din punct de vedere cronologic, pe care localnicii îl numesc fie *Drumul roman*²⁶, fie *Troian*²⁷.

Cu toate datele sumare ce le deținem cu privire la problema de față, se poate aprecia că spațiul reprezentat de bazinul Cugirului s-a înscris și el, firesc, în cadrul unui sistem de drumuri al lumii romane, făcând parte, desigur, din rețeaua secundară. Este de presupus un drum principal ce urma paralel cursul Mureșului pe malul său stâng, ce trecea desigur și prin hotarul Șibotului, după unii chiar drumul imperial-roman²⁸, însă existența lui nu e încă dovedită în zona adiacentă spațiului de care ne ocupăm. Majoritatea cercetătorilor înclină spre ideea că principalul drum al Daciei romane, ce lega *Ulpia Traiana* de *Apulum*, își avea traseul pe malul drept al Mureșului, începând de la *Petris* (Simeria), urcând în amonte, pe la Cigmău, Blandiana și Pâcliș²⁹.

I. 3. La Chip / u (Șibot). În mai multe documente ce fac referire la pământurile bisericești ale Șibotului, dateate între anii 1844-1868, apare toponimul *La Chipu* (*La Chipu Rendu Belti*)³⁰, cu variantele *La Cypu Rendu Belti*³¹ și *La Typu* (*În Hotaru din Szusz La Tyipu Sibothului*³², *Pământul la Tyepu Sibothului*³³, *Holda in Rindu Tyipului*³⁴ ultimele, cel mai probabil, transcrise greșit. Toponimul³⁵ este greu de localizat exact în funcție de toponimia actuală, schimbată pe parcursul unui secol și jumătate. Cu toate acestea, într-o lucrare recentă, este semnalat faptul că șibotenii numesc locul unde a fost ridicată în vechime statuia lui Pavel Chinezul *La Chip*³⁶. Precizări precum *În Hotaru din Szusz* sau numărul cadastral apropiat cu cel al locului *Cânepiște* sugerează situarea sa în hotarul de sud al satului, cu alte cuvinte în zona presupusă ridicării monumentului medieval. Dacă toponimul reflectă tradiția șibotenilor asupra înfățișării primului monument, este un lucru ce poate cu greu să fie dovedit, deocamdată³⁷.

I. 4. La Heiuri (Șibot). Locul numit astfel se află pe prima terasă din dreapta văii Cugirului, în teritoriul numit *În Țelini*, dar fără să putem preciza exact în ce zonă. Toponimul indică existența unor locuri de casă, cel mai probabil construcții dispărute, cu sensul de sat părăsit.

I. 5. La Horn / Valea Hornului (Cugir). Toponimul și hidronimul în cauză se află pe partea stângă a văii Boșorogului. Locul numit *La Horn* se găsește într-o luncă largă a Văii Boșorogului, unde în prezent se află o cabană forestieră. Prezența unor vestigii aici este neclară.

²¹ Iliescu, *Istrate* 1974, 183.

²² Aufnachsmkarte des Grossfürstentum Siebenbürgen (1769-1773), Österreichisches Staatarchiv Wien, Kriegsarchiv, cota: B IX a, folia 185.

²³ Blăjan et alia 1994, 171, nota 11.

²⁴ Vlăssă 1961, 19, 33.

²⁵ Roșianu 1987, 745; Blăjan et alia 1994, 171, nota 11.

²⁶ Prodan et alia 1954, 224.

²⁷ Toponim întâlnit astăzi la unii localnici.

C. C. Petolescu atrăgea, nu demult, atenția asupra unor mențiuni epigrafice latine, dateate până în sec. III p. Chr., în care numele împăratului Traian apare în forma *Troianus*, situație care îi prilejuiește lansarea ipotezei transmiterii acestui nume în tradiția populară și toponimia actuală (Petolescu 1992, 173).

²⁸ Vezi Lipovan 1984, 459, 464-465.

²⁹ Christescu 1937, harta; vezi, mai recent, Blăjan et alia 1994, 170-175, cu bibliografia și discuțiile. Pentru sectorul Blandiana-Vințu de Jos, vezi Moga 1985, 58.

³⁰ Arhivele Naționale. Direcția Județeană Hunedoara. Fond: Protopopiatul greco-catolic Orăștie. Nr. dos. 4/1868, f. 5-6.

³¹ Arhivele Naționale. Direcția Județeană Hunedoara. Fond: Protopopiatul greco-catolic Orăștie. Nr. dos. 4/1868, f. 1-2, 5-6.

³² Arhivele Naționale. Direcția Județeană Hunedoara. Fond: Protopopiatul greco-catolic Orăștie. Nr. dos. 3/1855, f. 6-7.

³³ Arhivele Naționale. Direcția Județeană Hunedoara. Fond: Protopopiatul greco-catolic Orăștie. Nr. dos. 3/1855, f. 6-7.

³⁴ Arhivele Naționale. Direcția Județeană Hunedoara. Fond: Protopopiatul greco-catolic Orăștie. Nr. dos. 2/1844, f. 8-26.

³⁵ Un toponim *La Chip* este consemnat în anul 1855 la Sighișoara (Cf. Grama 1996, 158).

³⁶ Herlea 2002, 19.

³⁷ Nu este exclus ca *Chipul* să fie un monument antic sau poate icoana unei troițe aflată la răscruce de drumuri, varianta la fel de plauzibilă. A se vedea și studiul nostru în Popa 2001.

În anul 1933, Gh. Pavelescu culege o informație de la un locuitor al Șibotului, care ne spune că, pe locul luptei de la 1479 “s-o zidit un chip al lui Pavel Chinezul” (Pavelescu 1997, 89).

Pe de altă parte, observațiile noastre la fața locului ne permit formularea și unei alte ipoteze privind originea toponimului/hidronimului. Cercetările efectuându-se într-o perioadă ploioasă am putut observa faptul că, după ploaie, ceața se ridică asemeni fumului dintr-un horn, locul respectiv fiind situat într-o căldare naturală.

I. 6. La Mănăstire (Cugir) - sub acest nume este desemnat un loc aflat pe Valea Ghișagului, sub vârful *Glodu*, pe panta unui deal împădurit. Descinderile noastre la fața locului nu au relevat nici un fel de urme arheologice. Nici din documentele scrise nu avem, de altfel, date despre existența unui lăcaș monahal pe acest loc. Originea formării toponimului ne scapă.

I.7. Militari (Cugir, Vinerea) - este denumirea unei fâșii de pământ aflate în hotarul nordic al Cugirului și în cel sudic al Vinerii, pe malul stâng al văii Cugirului. Tradiția locală plasează existența aici a terenurilor date în folosință grănicerilor în secolele trecute³⁸. După câte știm, în anii revoluției de la 1848-1849, dacă localitățile Șibot și Balomir au intrat în prefectura Sebeșului, Cugirul și o parte a hotarului Vinerii țineau direct de comandamentul militar imperial de la Sibiu³⁹. Tocmai aceste părți de hotar credem că formau zona militară desemnată prin toponimul amintit.

Legată probabil tot de instituția grănicerească este și toponimul *Poiana Căpitanului*, aflat la dreapta văii Ghișagului, la Cugir.

I. 8. Pochia (Părăul Pochii, Poiana Pochii, Țuturul Popii) (Cugir, Vinerea) - toponimele și hidronimele derivate din *Pochia* apar în zona de contact dintre hotarele Cugirului, Vinerii și Săliștei.

Denumirile respective indică foste proprietăți bisericești.

I. 9. Polgradia (Balomir de Câmp).

Consultarea unor documente de arhivă inedite, referitoare la localitățile de pe Valea Cugirului, ne-a prilejuit surpriza de a descoperi informații interesante sub aspect istorico-arheologic, consemnate în secolul al XIX-lea. Din rațiunile bisericii greco-catolice a Balomirului, pe anii 1846, 1848 și dintr-o notabilitate pe anul 1863 poate fi extras un toponim ce merită a fi discutat în rândurile de față. Astfel, la 1846 este pomenit locul numit "*Polgradia in Szatu Vetyu a Ioane Kudser*"⁴⁰. Doi ani mai târziu, la 1848, aflăm despre posesia unui notar, anume "*D. Anton Balomiri Notarasu Polgradia*"⁴¹. Peste 15 ani, la 1863 este datată o notabilitate, din care rezumăm următoarele: "*Sau cumperatu in anulu 1859 totu prin subscrisulu ca Curatoru primariu 40 de ferdele de varu pe sama Sf. Biserici, pastrandusa acela varu in Polgradia Biserici [...]*"⁴².

Din aceste însemnări reiese în evidență toponimul *Polgradia*, cu o formă probabil greșită de transcriere *Polgradia*, între anii 1846-1863. Localizarea foarte exactă a acestuia e mai greu de stabilit, însă, în linii destul de aproximative, aria de circumscriere este delimitată la zona nord-estică a hotarului localității, undeva între vatra satului și Mureș. Localizarea este înlesnită de însemnarea din anul 1846, unde se vorbește de *Polgradia in Szatu Vetyu*, ceea ce ne arată că aceasta se găsea în cotul larg al Mureșului, numit și azi de localnici *Satu Vechi* sau *Fundoaie*⁴³. Ar putea exista obiecția, că ne-am afla, în fapt, în fața unei *progradii*⁴⁴, cum ar putea tenta, mai ales, mențiunea din anul 1863, unde apare specificat *Polgradia Biserici*. Însă, în cazul din urmă, credem că este vorba de o posesiune a Bisericii asupra unei părți din hotarul numit *Polgradia*, pe locul vechiului sat. Astăzi, sub toponimul *Progradie*, sătenii desemnează cimitirul nou, aflat în extremitatea nord-estică a vetrei actuale, nu foarte departe de *Satu Vechi*. În opinia noastră, în cazul de față avem de-a face cu o etimologie populară, prin care vechiul toponim *Polgradia*, cu vechiul sens uitat, se transformă într-unul pe înțelesul modern, actual, *Progradie*⁴⁵.

³⁸ Herlea 2002, 184.

³⁹ Anghel 1988, 397.

⁴⁰ Arhivele Naționale. Direcția Județeană Hunedoara. Fond: Protopopiatul greco-catolic Orăștie. Nr. dos. 1/1846, f. 15v.

⁴¹ Arhivele Naționale. Direcția Județeană Hunedoara. Fond: Protopopiatul greco-catolic Orăștie. Nr. dos. 2/1848, f. 19.

⁴² Arhivele Naționale. Direcția Județeană Hunedoara. Fond: Protopopiatul greco-catolic Orăștie. Nr. dos./1863, f. 127v-128.

⁴³ Aici a existat, într-adevăr, vatra unui sat medieval, din care am recuperat numeroase fragmente ceramice databile în intervalul secolelor XV-XVII, fără a exista însă urme mai vechi de locuire.

⁴⁴ Termen medieval și modern utilizat pentru a desemna cimitirul.

⁴⁵ O remarcă de făcut în legătură cu un toponim din hotarul Cigmăului, localitate ce adăpostește în hotarul său urmele unui castru roman de marș. În zona peșterii *Bisericuța* erau localizate în prima jumătate a secolului XX trei locuri de legendă. Precum ne spune M. Roska, aici "se presupune că s-ar căuta *Zeugma dacilor, Podradea română și cetatea maghiară Juriak*" (Roska 1942, 59, nr. 42). Ne atrage atenția toponimul *Podradea* care se aseamănă foarte mult ca exprimare cu *Polgradia* și, interesant, desemnează o fortificație (s. n.) *Podradea română* (!). Actualmente toponimul este consemnat sub forma de *Pogradie (Cetatea Urișilor)* și desemnează zona ruinelor fostului castru roman ce a găzduit unitatea militară *Numerus Singulariorum Britannicorum* (Cf. Pescaru, Rusu-Pescaru 1999, 43).

Atât rădăcina *Pol-* cât și terminația – *grad (ia)* sunt de origine slavă. Prima s-ar putea traduce prin *Câmp*, aici având exemple precum *Kosovopolje (Câmpul Mierlei)* sau o traducere în documentele slave a orașului *Câmpulung*, care devine *Dolgopol*⁴⁶. O altă posibilă variantă ar fi cea a traducerii prin *Poiană*, documentat în toponimia românească prin nume precum *Polieni* sau *Polnicul* (în Moldova), la care s-au mai păstrat încă *l* din grupul vechi slav *lja* ce compuneau odinioară cuvântul *Poljana*⁴⁷. Cât privește terminația – *gradia* ea derivă desigur de la slav. *grad* (oraș)⁴⁸ la care s-a alăturat grupul – *ia*, caz ce particularizează toponimul nostru, spre deosebire de toponimele terminate în *grad* transilvănene: *Țeligrad*, *Bălgrad* și *Moigrad* sau toponimul *Grad* (Divici), de pe linia Dunării⁴⁹. În acord cu aceste observații ar putea fi avansată o încercare de traducere a toponimului *Polgradia* prin *Cetatea / Orașul de Câmpie*⁵⁰.

Din spațiul învecinat, o altă presupusă întăritură de la Blandiana, *Țeligrad*, consemnată însă în literatura de specialitate ca *fortificație certă* și chiar descrisă de unii (!)⁵¹, este discutată frecvent în contextul fortificațiilor timpurii din interiorul arcului carpatic, ce își are începuturile în secolul al IX-lea. Prezența aici a toponimului vechi slav nu justifică însă, deocamdată, fără o certificare concretă pe teren, supozițiile amintite, el făcând referire, se pare, mai degrabă la ruinele romane semnalate pe acel loc. Cu atât mai ciudată este invocarea *Țeligradului*, deja un leit-motiv în sprijinul documentării *pe teren* (s. n.) a unor fortificații din sec. VIII-X din voievodatul românesc cu centrul la Alba Iulia, cu cât toponimul nu desemnează nici măcar o zonă cu o poziție strategică, darămite o fortificație cu val și șanț de apărare (!)⁵². Astfel este datat toponimul *Țeligrad* (sec. IX), ce este asociat necropolei din faza Blandiana A⁵³. Și în cazul de la Balomirul de Câmp toponimul *Polgradia* făcea, credem, referire la o zonă de șes, probabil învecintă sau, poate, chiar suprapusă peste toponimul actual *După Sat*, pe malul stâng al Mureșului, loc unde se află materiale de construcție romane care, în zorii evului mediu au putut genera un toponim cu terminația în – *grad*. Se pare că toponimele cu această terminație se leagă de prezența slavă veche (bulgară) în interiorul arcului carpatic⁵⁴.

Nu putem omite părerea, exprimată la un moment dat de M. Comșa, conform căreia mormintele de incinerare din secolele VIII-IX găsite în zona Mureșului mijlociu, printre care și cele de la Cugir sau Blandiana aparțin bulgarilor⁵⁵, părere astăzi contestată de mulți specialiști.

Perioada de final a epocii prefeudale este însă marcată evident de apariția pe Mureșul mijlociu a unor comunități noi, ce vor încheia un mic nucleu de putere, cu centrul, probabil, pe locul actualei localități Alba Iulia. În cultura materială, această schimbare este marcată, printre altele, de prezența ceramicii cenușii decorată cu linii executate prin lustruire. Descoperirile se situează în cadrul unui “triunghi” având vârfurile marcate de localitățile Alba Iulia, Blandiana și Sebeș, așezări care aveau o poziție-cheie în controlul căilor de comunicație și transport în acea vreme, și nu numai. În acest sens, notăm că la Blandiana, în locul numit *La Brod* a existat o necropolă de înhumare, cercetată parțial pe

⁴⁶ Iordan 1963, 4, nota 2.

⁴⁷ Iordan 1963, 42. Pentru alte toponime, aflate în spațiul moldav, cu rădăcina – *Pol* derivate din etnonimul *polonez* (*Poloneanca*, *Poloniștea*, *Polonița*), vezi Iordan 1963, 276.

⁴⁸ Vezi Iordan 1963, 106, 307.

⁴⁹ Un toponim pe locul căruia se află elemente de fortificare, terminat în – *gradia*, anume *Zagradia* cunoaștem din hotarul Dalboșeșului (jud. Caraș-Severin) (Vezi Roska 1942, 65, nr. 3).

⁵⁰ Întâmplător sau nu, coborând pe cursul Mureșului dinspre Alba Iulia și Blandiana, la Balomir are loc, efectiv, lărgirea luncii și a teraselor joase ale Mureșului, în paralel cu formarea unor câmpuri întinse, între care primul și cel mai cunoscut rămâne, prin rezonanța sa istorică, *Câmpul Pâinii*, care începe la Balomir și sfârșește în hotarul Orăștiei.

⁵¹ Horedt 1951, 216; Floca 1957, 465 (care plasează greșit toponimul la Tărtăria); Comșa 1959, 76; Pascu et alia 1966, 42; Pascu 1971, 47, 74; Pascu 1979, 257-258; Istoria militară 1984, harta (p. 262), poz. 8; 265 (lucrare în care Blandiana apare citată în rândul unor “fortificații puternice de pământ și lemn”), harta (p. 275); Matei, Iambor 1980, 508-509 (unde *Țeligradul* este tratat în contextul fortificațiilor cu valuri de pământ și lemn și șanțuri de apărare); Horedt 1986, 75-76, 126, 185; Pascu 1989, 353, unde sunt pomenite fortificațiile cu valuri de pământ și pasiladă de la *Țeligrad* și Blandiana (sic!) ca făcând parte din voievodatul Albei; Madgearu 1994, 158; Năgler 1997, 23. O poziție mai puțin exuberantă în RepArhAlba 1995, 62.

Un punct de vedere critic și realist, la Popa 1991, 167-169 și, îndeosebi, nota 51, unde autorul argumentază lipsa clară a dovezilor arheologice care să permită o datare a fortificațiilor din Transilvania în secolul al IX-lea.

⁵² Recentele cercetări de teren (N. M. Simina, C. I. Popa) confirmă încă o dată lipsa unor sisteme defensive observabile la suprafața solului. Trebuie spus că toponimul *Țeligrad* desemnează zona deschisă de pantă a unui deal, pentru care orice logică de ridicare a unei fortificații era fără sens și cel puțin curioasă.

⁵³ Horedt 1986, 76.

⁵⁴ Horedt 1986, 185.

⁵⁵ Chișvasi-Comșa 1060, Fig. 3.

cale sistematică, datată în secolele IX-X⁵⁶ din care provin și ulcioare amforoidale⁵⁷, ceramică cenușie cu decor lustruit⁵⁸, prezente și la Alba Iulia atât din așezări, cât și din faza I a cimitirului de la *Stația de Salvare*⁵⁹. La cele două se adaugă descoperirile, mai modeste, dar de egală importanță, a unui vas-borcan cu decor lustruit de la Sebeș⁶⁰ și a unui fragment dintr-un ulcior amforoidal ornamentat în aceeași manieră descoperit la Vințu de Jos-Luca Fermei⁶¹.

Mai mult, a fost atrasă atenția încă de câteva decenii, asupra altor toponime care flanchează, practic, zona nordică și de vest a bazinului Cugirului, desemnând localități precum *Băcăinți*, *Pișchinți*, *Binținți* (actualul Aurel Vlaicu), toponime al căror sufix – *inți* a fost asimilat toponimiei vechi slave de factură bulgară⁶². Astfel, prezența compactă într-un spațiu de doar câțiva kilometri (!) a mai multor toponimice, precum *Băcăinți*, *Pișchinți*, *Binținți*, *Vinț* (Vințu de Jos), *Polgradia*, *Țeligrad* iar puțin mai departe *Bălgrad* ridică serios, în cazul discuției de față, problema prezenței bulgare în evul mediu timpuriu în zonă și constituie un argument în plus în favoarea acestei ipoteze, pe deplin plauzibile. De altfel, cele mai vechi influențe slave în limba română sunt de caracter bulgăresc și se datează începând cu sec. IX⁶³. Și dacă adăugăm aici și toponimul *Slăvoaia* din zona montană a Cugirului, ce derivă din etnonimul – *slav*, aici la genul feminin, cu sens peiorativ, sau la chiar numele localității *Balomir*, ipotezele primesc o și mai mare consistență⁶⁴.

Alături de alte toponime și hidronime majore (precum *Zlatna*, *Târnava*, *Bistra*) acestea fac dovada unor timpuri din perioada de formare a poporului și a limbii române, în care cultura bulgară era deja puternic marcată de influențele slave⁶⁵.

I. 10. *Prisaca* (Cugir) - este cunoscută sub două forme: *Curmătura Prisăcii* și *Valea Prisăcii*, ambele situate pe pârâul Canciului.

În general, toponimele de acest tip au semnificația de "întăritură, fortificație alcătuită (și) din lemn" și sunt cunoscute cu acest sens, se pare, numai în spațiul transilvan⁶⁶. M. Homorodean apreciază că toponimul ar putea avea și semnificația de "runc", "laz" derivate din sl. *prēsěšti*, *prēsěko* = "a tăia, a răzbate tăind"⁶⁷. S. Dragomir a relevat trei sensuri toponimului prisaca, anume: pădure tăiată, un gard și stupină. Primele două ar păstra, în opinia acestuia, noțiunea vechilor prisăci, pentru zona Transilvaniei, în schimb ce în Moldova și în Muntenia sensul ar fi evoluat înspre sensul de stupină⁶⁸. N. Dunăre leagă toponimul *prisacă* de acțiunea de tăiere în pădure a unui gol de formă circulară pentru adăpostirea albinelor⁶⁹. Cunoscutul lingvist I. Iordan optează pentru variantele semnificând întărituri artificiale ori tăieturi în păduri pentru construirea de case, ogoare sau pășuni⁷⁰.

Toponimul în cauză se pare că poate fi totuși legat de o posibilă fortificație pe care o bănuim (nefiind însă verificată pe teren), de pe *Prisaca*. Acesta poate desemna o fortificație cu șant și

⁵⁶ Horedt 1951, 192-194, 216, poz. 8, Pl. I, poz. 8; II/8; VI/6; IX/1-9, 11; Aldea, Ciugudean 1981, 145-149, Fig. 2-3.

⁵⁷ Matei, Iambor 1980, 511; Aldea, Ciugudean 1981, 148, Fig. 2/7=3/7; Anghel, Ciugudean 1987, Fig. 3/1-5; 4/6.

⁵⁸ Horedt 1951, 193-194, 210, Pl. II/7; IX/2, 11; Anghel, Ciugudean 1987, 191, Fig. 3/4.

⁵⁹ De la Alba Iulia este publicat un vas ovoidal cu decor lustruit considerat de factură "bulgară" descoperit la Alba Iulia-Partoș. Se subliniază fie caracterul gepidic târziu (sec. VII), fie cel Saltovo Maiatk (sec. IX; aici se invocă descoperirile asemănătoare de la Blandiana), dar, datorită caracterului fortuit al descoperirii vasului nu se tranșează problema (Popa 1961, 227, Fig. 4); pentru necropolă vezi Ciugudean 1996 a, 7-8, foto 2, 5-6, 10, 21-23, 26.

Pentru descoperirile de la catedrala romano-catolică, dateate în sec. X-XI, vezi Heitel 1972, 145-147, Fig. 5/7. Mai trebuie precizat că în așezarea din perimetrul cetății, ceramică decorată prin lustruire este semnalată și pentru secolul al XII-lea (cf. Heitel 1983, 448, Fig. 2).

⁶⁰ Horedt 1951, 202, Pl. X/9.

Perechea de pinteni de la Tărtăria este legată, de asemenea, de descoperirile de ceramică cenușie cu decor lustruit din zona Albei Iulii (*Madgearu* 1994, 158). Inventarul mormântului de războinic de aici este legat, de Z. K. Pinter chiar de un personaj franc, ce a fost înmormântat separat de comunitatea slavo-bulgară prezentă în cimitirul Blandiana A din apropiere (Pinter 1998, 143).

⁶¹ Ghenescu et alia 2000, 80, Pl. X/116.

⁶² Vezi discuția la Iordan 1963, 429-433.

⁶³ Pătruș 1986, 113.

⁶⁴ Exprimăm aici părerea lui I. Iordan care considera că toponimele *Scheia*, echivalente pentru cazul discutat de noi (*Slăvoaia*) desemnează nu *slav* la modul general, ci *bulgar* (Iordan 1963, 285). Pentru toponimele sufixate în – *oaie* (Iordan 1963, 399).

⁶⁵ Chișvasi-Comșa 1960, 75; Daicoviciu 1969, 550; Frățilă 1993, 120.

⁶⁶ Drăganu 1928, 22; Drăganu 1933, 232; Homorodean 1988, 92.

⁶⁷ Homorodean 1980, 53.

⁶⁸ Dragomir 1921, 156.

⁶⁹ Dunăre 1969, 537.

⁷⁰ Iordan 1963, 96.

palisadă de tipul celor consemnate pe granițele Transilvaniei, cunoscute sub numele de prisăci din perioada sec. IX/X-XIII⁷¹. Până la o cercetare atentă pe teren teza noastră rămâne însă la stadiul de simplă ipoteză. Toponimul *Prisaca* este întâlnit și în hotarul com. Ludești (jud. Hunedoara), pe Valea Grădiștii, unde se găsește o fortificație din pământ. Cercetată sumar, fortificația nu a oferit elemente clare de datare, atribuirea sa epocii dacice, cum s-a preconizat la un moment dat, fiind incertă⁷², cum la fel de problematică este identificarea sa cu un castru roman⁷³. Luând în considerare toponimul în sine, ca și ultimele considerații din literatura de specialitate⁷⁴, credem că atribuirea fortificației de la Ludești feudalismului timpuriu pare mai probabilă.

I.11. Rimetea (Balomiru de Câmp) – toponim atestat documentar în anul 1847 în hotarul Balomirului, fără a-i cunoaște astăzi localizarea. Din punct de vedere etimologic, acesta indică fie un loc ce a fost sălaș pentru un pustnic sau un călugăr, fie, într-o altă interpretare, ar însemna “loc deșert, pustiu”⁷⁵. Dacă acceptăm prima variantă, toponimul ar căpăta o valență aparte, ce ne trimite în sfera ipotezelor privind posibilitatea prezenței pe respectivul loc a unui loc de rugăciune.

I.12. Ruinele Bisericii (Vinerea) – toponim prezent în hotarul Vinerii, pe prima terasă din dreapta râului Cugir, în dreptul podului peste această vale. Astăzi locul respectiv este cunoscut de săteni îndeobște sub forma *Dealul Muntenilor*. Toponimul se află în legătură cu ruinele fostei biserici medievale, al cărei sfârșit tradiția îl plasează la momentul invaziei tătare.

I.13. Satu Vechi (Balomiru de Câmp) – toponim aflat în cotul larg al Mureșului, pe partea sa stângă. Toponimul este confirmat de cercetările arheologice, aici găsiindu-se una din vetrele satului medieval Balomir.

I.14. Sătești (Balomiru de Câmp) – cunoscut și prin forma *În Vii*, prima sa formă, *Sătești*, reprezintă, fără îndoială, varianta arhaică a toponimului, actualmente pe locul respectiv aflându-se, într-adevăr, viile Balomirului de Câmp. Toponimul indică prezența, cândva, aici, a vetrei satului, descoperirile arheologice confirmând existența vetrei satului din feudalismul timpuriu. Forma sub care se cunoaște, de *Sătești*, indică o derivare din fondul de cuvinte latin (< lat. *fossatum* = “loc înconjurat de șanțuri”), terminația (-ești) fiind specifică toponimelor românești.

I. 15. Săliște / Siliște (Balomiru de Câmp) – toponimul se găsește în hotarul localității Balomiru de Câmp, în partea estică a vetrei actuale a satului, în zona de vărsare a râului Cugir în Mureș. Acesta indică existența, în locul respectiv, a unor ruine sau a vetrei unui vechi sat⁷⁶. Etimologic, numele derivă din < bg. *selište*⁷⁷.

Cazul de față se confirmă. Din informările pe care le-am primit de la unii locuitori ai Balomirului de Câmp se păstrează tradiția conform căreia în *Săliște / Siliște* ar fi fost una din vetrele satului, în vremuri însă nu prea vechi.

Este interesant, în ultimele cazuri de la Balomiru de Câmp, vehicularea unor toponime sinonime, însă provenind din fonduri lexicale diferite, anume latin și slav. Desemnarea prin *Sătești* a primei vetre a satului Balomiru de Câmp, nu este lipsită de importanță. Forma mai nouă, preluată din fondul slav, de *Săliște / Siliște*⁷⁸ a cunoscut o largă răspândire în cursul evului mediu în Transilvania și nu numai, ea fiind forma ce s-a impus până în perioadele recente. În zona imediat învecinată, toponimul se regăsește sub forma *Săliște* în hotarul actualei localități Săliștea (f. Cioara)⁷⁹, pe locul unde a existat vatra fostei localități Archiș, dispărută în cursul evului mediu. Este de subliniat, nu în ultimul rând, tradiția puternică ce s-a păstrat în legătură cu vetrele vechi ale satului Balomiru de Câmp, mai slab reliefată în alte locuri de pe Valea Cugirului și nu numai.

I. 16. Sânger (Vinerea).

În hotarul nordic la localității Vinerea, la vest de albia râului Cugir întâlnim toponimul *Sânger*. Sub acest nume este cunoscută o porțiune din lunca Cugirului, imediat după locul numit *Lacuri*. Pentru a avea un punct de reper mai sigur, precizăm că zona se află vis-à-vis de locul

⁷¹ Vezi pentru prisăci, mai pe larg, la Horedt 1958, 109-131; Țiplic 2002, 148-164.

⁷² Daicoviciu 1964, 120; Homorodean 1980, 53, 83, 86-87, 108; Ferenczi 1983, 181; Daicoviciu et alia 1989, 206 Iaroslavschi 1993, 30, nota 16.

⁷³ Ferenczi 1983, 179, 181.

⁷⁴ Iaroslavschi 1993, 30, nota 16.

⁷⁵ Ionescu 1998, 127-130.

⁷⁶ Vezi o discuție mai amplă, de dată recentă, la Ursan 1995, 10-11.

⁷⁷ Jordan 1980, 257-258; Homorodean 1980, 31; Ursan 1995, 10.

⁷⁸ Toponim atestat pentru întâia oară la 1354 în zona Sibiului, în forma *Szelyiste* (cf. Bucur 1985, 65).

⁷⁹ Berciu, Berciu 1949, 33.

Tăbărăște, la stânga șoselei actuale Cugir-Șibot. Ceea ce ne-a determinat să discutăm acest toponim, este faptul că, potrivit tradiției, aici s-a desfășurat un episod important din lupta de la 1479 de pe *Câmpul Pâinii*, în urma căruia pe câmp era atât de mult sânge încât locul a primit numele sugestiv de *Sânger*, nume păstrat până astăzi, fără nici o legătură, considerăm, cu arbustul de esență tare *sângerul*. De altfel, A. Bonfinius, contemporan cu evenimentele, ne relatează că a auzit de la cei care au luat parte la luptă că "pârâul care curge în mijlocul câmpului (evident Valea Cugirului, *n. a.*) era amestecat cu sânge"⁸⁰.

I. 17. *Tăbărăște* (Vinerea).

Un alt toponim, deosebit de interesant, legat de etapa pregătitoare luptei de la 1479 este cel de *Tăbărăște*⁸¹, din hotarul Vinerii. Toponimul desemnează un bot de terasă aflat pe malul drept al văii Cugirului, dar, conform spuselor unor săteni din Vinerea sub acest nume este cunoscută și o bună parte dintr-un platou aflat ceva mai la sud, înspre zona de deal⁸². Locul este înconjurat pe trei din laturi de pante abrupte, fiind ușor de apărat. Coroborând observațiile de teren cu toponimia, la care adăugăm informațiile cronicarilor medievali care pomenesc despre ridicarea taberei lui I. Bathory în apropierea locului luptei, sporim eforturile în direcția cunoașterii locului unde a poposit voievodul transilvănean. Dacă luăm în calcul și considerentele de ordin strategic, locul numit *Tăbărăște* având o poziție excelentă, cu vizibilitate asupra unei zone întinse spre Orăștie - direcția din care se aștepta dușmanul - atunci credem că nu greșim plasând aici locul unde și-a avut tabăra I. Bathory. Întrucât respectivul bot de terasă oferea posibilități restrânse totuși pentru a adăposti un număr de oșteni de ordinul zecilor de mii, ne exprimăm opinia că grosul oștirii și-a avut tabăra pe platoul *Tăbărăște* aflat puțin spre sud. Astfel se explică și prezența a două toponime similare pentru desemnarea unor zone diferite ca morfologie, dar legate de un eveniment comun.

Un loc numit *Tabăra / Taboriște (Táborhely)* îl purta, potrivit lui Leopold Nagy, și un mic deal de la Orăștie, despre care tradiția consemnează că a fost loc de popas pentru Pavel Chinezu înainte de bătălia de la 1479⁸³. De asemenea, toponimul *Tăbărăște* îl întâlnim, în vecinătatea, din hotarul Tărtăriei, desemnând un fragment de terasă similar.

I. 18. Valea Bisericii (Vinerea) – Pe latura sudică a botul de terasă pe care se află ruinele vechii biserici săsești de pe *Dealul Muntenilor / Ruinele Bisericii* trece un mic pârâu numit semnificativ *Valea Bisericii*.

II. În cea de-a doua categorie am inclus toponimele:

II. 1. Grochile (Vinerea) - toponimul desemnează o porțiune din livada situată vis-à-vis de gara C.F.R. din localitatea Vinerea, pe locul respectiv găsindu-se vestigiile unei așezări datând din secolele III-IV p. Chr.

Toponimul poate atrage atenția, din punct de vedere arheologic, prin sensul pe care acesta îl poate avea în unele situații. Astfel, I. Iordan semnalează numărul mare al cazurilor în care toponime de genul *Gropile, Gropișele, Gropani* au frecvent, în vorbirea populară, sensul de *mormânt*⁸⁴. Nu este exclusă posibilitatea ca în cazul de față pe locul respectiv să se fi practicat înmormântări într-o epocă anume și urmele acestora să fi generat toponimul în discuție.

II. 2. Halm - desemnează o movilă de pământ aflată la hotarul dintre Vinerea și Șibot, în plin câmp⁸⁵. De asemenea, tot prin *Halm* este desemnat și locul unde se unesc hotarele localităților Călene, Săliște și Mugești, din zona montană, atestat documentar, pentru întâia oară, la 1563 sub forma *Holm* (?)⁸⁶, iar apoi la 1766 *Helmu*⁸⁷.

⁸⁰ CSDTR 1968, 493.

⁸¹ Pentru toponim, cu semnificația "tabără militară", vezi Iordan 1963, 311.

⁸² Herlea 2002, 183.

⁸³ Iliescu, Istrate 1974, 62, 78; Dörner 1986, 412.

⁸⁴ Iordan 1963, 29. Un exemplu în acest sens în constituie cazul de la Hăpria, unde în locul numit *La Groape* s-a descoperit un mormânt din epoca romană (Mitrofan 1964, 99).

La M. Homorodean toponimul *Gropile* apare, pe Valea Grădiștii, doar cu sensul de "loc gropos", "groapă", "adâncitură" (cf. Homorodean 1980, 147).

⁸⁵ Potrivit tradiției, întâlnită la locuitorii Vinerii, aici se spune că "ar fi stat odată Traian"; B. Vulcu semnalează toponimul *Halm* în hotarul Șibotului (Vulcu 1968, 638), însă nu știm dacă este vorba despre cel amintit de noi la granița cu Vinerea sau reprezintă altul, deosebit.

⁸⁶ David 1968, 15.

⁸⁷ Florea, Ionaș 1988, 348.

Cu termenul de *hălmuri* erau desemnați și stâlpii de beton care formau vechea graniță din Carpații Meridionali în zona Poiana Muierii, la sud de teritoriul Cugirului; vezi Pavelescu 1988, 562.

Din punct de vedere etimologic se apreciază, în general, că toponimul are la bază forma maghiară *halom* (= movilă, ridicătură mică de pământ), deși a fost propusă și o filiație din slava veche⁸⁸.

În ciuda plasării movilelor de pământ amintite exact pe linia de hotar a unor așezări, acestea pot reprezenta și morminte tumulare preistorice. În documente, sunt pomenite o serie de movile din scaunul Orăștiei, ce sunt refăcute sau ridicate din nou, încă din secolul al XV-lea, într-un act datat la 1486. Atunci apar menționate și movilele de pe rama vestică a spațiului nostru⁸⁹.

În spațiul învecinat, toponimul *Halm* apare la granița localităților Beriu / Tămășasa / Orăștie (*Halm / Halmul Beriului*)⁹⁰, Romos⁹¹ și Aurel Vlaicu (cu formele *Dâmpul Halmului*; *Halmu Tomii*; *Halmul Jigoaii*)⁹². Sub forma *Holm* apare în hotarul localității Pianu de Jos⁹³. Termenul de *gomilă*, cu referire la același tip de monumente, folosit cu predilecție în zona Banatului, este cunoscut la Romoșel⁹⁴.

II. 3. Obreje (Balomiru de Câmp, Vinerea, Șibot, Sărăcsău, Băcăinți) – În localitatea Vinerea desemnează marginea unei terase ce pornește din ultima ramificație a *Culmii lui Pătru* și care continuă până în hotarul sudic al Șibotului. B. Vulcu a semnalat termenul de *obreje* de la Vinerea prin sensul de "ridicături mici pe câmp sau șes sau chiar pe șesul dealului"⁹⁵. Forma aceasta, neîntâlnită de noi, își poate avea explicația prin prezența, într-adevăr, a unei mici movile de pământ pe amintita terasă, care nu prezintă însă alte denivelări naturale sau artificiale.

Sub același nume este cunoscută marginea terasei a doua din stânga Mureșului, începând cu hotarul vestic al Șibotului, până în hotarele localităților Sărăcsău și Băcăinți.

La Balomiru de Câmp apare semnalat toponimul *Obrezse* (la 1847)⁹⁶, sau *Obreja*⁹⁷, el desemnând o porțiune din terasa a doua de pe stânga Mureșului, la sud de sat, corespunzând actualei sosele europene și intră în hotarul estic al Șibotului.

Intenția noastră de a semnală toponimul în discuție⁹⁸ s-a sprijinit pe dese referiri în literatura de specialitate la descoperiri arheologice în perimetre desemnate în acest mod. Amintim aici că materiale arheologice au fost descoperite, spre exemplu, în locurile denumite *Obreje* de la Unirea (Hd)⁹⁹, *Obreje* (Căpâlna, Ab)¹⁰⁰ ori în imediata vecinătate, la *Obreje* (Ceru Băcăinți)¹⁰¹. Într-adevăr, în cazul localităților Balomiru de Câmp, Sărăcsău și Băcăinți, terasele denumite *Obreje* conțin urmele unor vechi locuri omenești.

II. 4. Pleșa / Pleșa (Piatra Pleșii / Vârful Pleșii; Pleșa Mare; Pleșa Mică; Valea Pleșii) (Cugir) - reprezintă numele dat mai multor înălțimi învecinate, aflate între Valea Pleșii și Valea Ghișagului. Datorită aspectului golaș al lor - pietrele calcaroase nefiind acoperite pe vârfuri cu vegetație - ele au primit numele de *Pleșe* (*pleș*, *pleșuv*). Înălțimi de tipul amintit, având denumiri asemănătoare, au fost locuite în majoritatea covârșitoare a cazurilor de populații din perioada de tranziție spre epoca bronzului ori în bronzul timpuriu.

⁸⁸ Berciu 1957, 342, nota 1; Vulcu 1968, 638, nota 4.

⁸⁹ Amlacher 1880, 203-206; vezi și Homorodean 1980, 121. Privitor la ridicarea și întreținerea movilelor, merită semnalat aici un aspect interesant legat nu neapărat de problema de față. Anume, este vorba de un obicei semnalat pe drumul de plai ce leagă *Prihodiștea de Prislop* (Cugir), de a se ridica pe locul unde o persoană a decedat în urma unei lovituri de fulger, o movilă de vreascuri, ce este întreținută periodic de trecători. Același obicei este semnalat de M. Homorodean la Feldioara, în locul numit *La Fata ai Moartă* (jud. Brașov) (Homorodean 1980, 224, nota 71), și, recent, la Brebi, com. Craca (jud. Sălaj), unde locul ridicării movilei este numit *La Fata cea Moartă* (Roșianu 1987, 746). Același obicei și în urma uciderii unei fete de către tâlhari întâlnit la Crăciunel, Ormeniș și la Șoimușul Mic (Roska 1942, 108, 129, 295).

⁹⁰ Homorodean 1980, 121; Căstăian 1995, 51, Pl. IX/B.

⁹¹ Căstăian 1995, 51, Pl. IX/A.

⁹² Vulcu 1968, 638, 648-649.

⁹³ Berciu 1957, 342 și nota 1.

⁹⁴ Vulcu 1968, 638.

⁹⁵ Vulcu 1968, 638.

⁹⁶ Lazăr 2000, anexa, 103.

⁹⁷ Vulcu 1968, 648.

⁹⁸ Pentru toponim vezi discuții la Homorodean 1980, 144.

⁹⁹ Andrișoiu 1979, 28.

¹⁰⁰ Moga 1992, 37-38. Autorul încearcă să lege toponimele în discuție de locuri sau activități specific agricole, lucru firesc de altfel prin natura formelor de relief ce sunt denumite astfel.

¹⁰¹ Andrișoiu 1979, 21.

Enumerarea unor locuri denumite prin acest toponim, unde s-au făcut descoperiri de interes arheologic, precum *Vârful Pleșa* (Blandiana)¹⁰², *Pleașa Înaltă* (Meteș)¹⁰³ ș. a., vin să întărească aceste observații.

II. 5. Podereauă (Cugir) - sub acest toponim este cuprinsă o zonă înaltă, mai dreaptă, situată la picioarele unui deal, la stânga Văii Pleșii. Aici au fost descoperite urmele unor locuiri preistorice, datând din diferite epoci.

Toponimele de genul *Podereie* (Sereca), *Pe Pod* (Căstău), *Podul Beriului* (Beriu) sunt întâlnite și pe Valea Grădiștii, învecinată¹⁰⁴. În Transilvania se constată o frecvență mare a toponimelor de acest tip în locuri ce conțin vestigii arheologice. Astfel de toponime desemnează zone foarte prielnice pentru habitatul uman, ele fiind locuite aproape fără excepție de-a lungul timpului, fapt ce ne-a și determinat să includem exemplul de față în rândul toponimelor de interes arheologic¹⁰⁵.

III. Toponime de origine slavă.

III. 1. Balomir. Cea mai răsăriteană localitate, ce mărginește la dreapta Valea Cugirului, înainte de vărsarea sa în Mureș, este Balomiru de Câmp. Satul este atestat în documente, pentru prima dată, la 1479, sub forma *Balamer*. Etimologia toponimului *Balamer*, derivă dintr-un antroponim cu o formă similară, cu radicalul *Bal-*, de origine slavă (bulgară *Bál-o*; sârbo-croată *Bal-a*). Numele de persoană *Balomir* a fost frecvent folosit de slavii vechi, prin preluare el intrând în rândul numelor de persoane românești de origine slavă, sub forma nesufixată¹⁰⁶. Dat fiind faptul că, începând cu secolul al XIV-lea antroponimele și toponimele de proveniență slavă nu mai au nici o semnificație etnică, se poate spune că el este, mai degrabă, o creație românească¹⁰⁷. În această abordare, satul nu trebuia neapărat locuit pe vremuri de slavi, ci doar stăpânit de aceștia, cei care îl populau putând fi românii¹⁰⁸. La începutul secolului al XV-lea sunt pomenite în Transilvania trei sate Balomir. Religia locuitorilor acestora, ortodoxă, a determinat catalogarea lor drept sate slave, în fapt fiind vorba, la acel moment, de așezări cu populație românească¹⁰⁹.

III. 2. Dobraia - reprezintă o culme situată către extremitatea sudică a teritoriului orașului Cugir, în apropierea circuitului glaciard de la Pârva¹¹⁰. Suntem de părere că formele *Dobrais de Jos* și *Dobrais de Sus*, pomenite într-un document din anul 1681¹¹¹ fac referire la actualul *Dobraia*. Toponimul *Dobra* se înscrie, conform părerii lui M. Homorodean, în seria celor ce ar putea fi considerate de origine slavă (< sl. *dobra* = "bună")¹¹².

III. 3. Donea - este numele purtat de un deal, astăzi împădurit, din zona montană a Cugirului, la nord de cătunul Bocșitură. Toponimul, ce apare documentar la 1766 sub forma *Donya*¹¹³, indică, mai ales prin forma din secolul al XVIII-lea, o origine slavă.

III. 4. Gugu - hidronim (*Valea Gugului*). Derivă dintr-un antroponim cu o etimologie despre care păreri sunt împărțite. Se acceptă o origine slavă (cf. bulgară *Gùgo*, nume de familie *Gùgov*; sârbo-croată *Guga*, *Gugota*)¹¹⁴, ori chiar una traco-dacică¹¹⁵. I. Pătruț atrăgea atenția asupra posibilității ca tema *Gug-* să fie, de fapt, una românească¹¹⁶.

III. 5. Slăvoaia (rar *Slăvoiu*) - este numele dat unui vârf de deal, în zona montană a Cugirului. Toponimul are o semnificație deosebită, prin valoarea sa etnică, rezultată din rădăcina < *slav* (*slāv*),

¹⁰² Horedt 1949, 61, nota 20.

¹⁰³ Ciugudean 1996, 55.

¹⁰⁴ Vezi Vulcu 1968, 627; Homorodean 1980, 163.

¹⁰⁵ Există desigur și excepții, un exemplu fiind toponimul *Podeușă* aflat în cartierul Cindeni, în zona de deal a Cugirului, unde nu există nici un fel de urme arheologice.

¹⁰⁶ Frățilă 1993, 34, 143, 146; vezi și Pascu 1979, 488.

¹⁰⁷ Vezi Drăganu 1933, 287; Valea et alia 1991, 597.

¹⁰⁸ Panaitescu 1994, 47.

¹⁰⁹ Pascu 1989, 84.

¹¹⁰ Vezi și Truș 1986, 120.

¹¹¹ Meteș 1943, 560.

¹¹² Homorodean 1980, 65-66.

¹¹³ Florea, Ionaș 1988, 348.

¹¹⁴ Vezi Frățilă 1993, 147.

¹¹⁵ Mândruț et alia 1979, 231. Argumentele aduse de autorii studiului citat, prin care se face trimitere la o lucrare a lui Al. Borza, trebuie privite cu rezerve, deoarece, cu toată pasiunea pentru arheologie (și în cazul discutat față de lingvistică), renumitul botanist nu se poate recomanda ca un specialist în etimologii populare, derivarea propusă de acesta *Kogaion* < *Gugu* neputând fi astăzi acceptată.

¹¹⁶ Pătruț 1986, 162.

făcând parte din slava veche. Toponimul, prin terminația sa, are un sens augmentativ și peiorativ¹¹⁷, astfel încât acesta ar putea desemna o persoană feminină, de origine slavă sau purtând numele de *Slava*, antroponim reținut printre numele slave laice cu o frecvență ridicată în documentele slavo-române din sec. XIV-XVI¹¹⁸.

III. 6. (La) Varniță – nume dat unei mici porțiuni aflate la baza unui deal, pe partea dreaptă a văii Ghișagului. Pe acest loc a existat, conform tradiției, o varniță – cuptor pentru ars piatra de var. Toponimul are la bază < bg. src. *varnica*¹¹⁹.

De origine slavă este și terminația toponimului *Lupșa* (construit din *Lupu* + suf. – *șa*), aflat în zona montană de pe Râul Mic, în apropierea trecătorii de la Prislop¹²⁰, sau rădăcina unor toponime precum *Drăgana*, *Negoveanu* ș.a.

*

Toponimele și hidronimele enumerate mai sus ar putea indica moșteniri ale prezenței unei populații slave în bazinul Cugirului, populație care se poate regăsi, parțial și sub aspectul culturii materiale. Desigur, cel mai relevant, prin arhaismul și ineditul său, îl constituie cel de *Slăvoaia*. Trebuie amintit aici că din zona învecinată, toponime precum *Șcheaua Mare* și *Șcheaua Mică*, cu sensul "slav" (< sl. *Šcheau* / *šcheauā*)¹²¹, întâlnim și în titulatura a doi munți din apropierea Grădiștii Muncelului¹²², însă forma acestora este românizată¹²³. La acestea pot fi adăugate și două toponime menționate pentru sec. al XV-lea în Țara Hațegului, anume cele de *Scley* și *Ștei*¹²⁴.

Un alt toponim din spațiul limitrof bazinului Cugirului, de la Aurel Vlaicu, anume *Voivoda*, face, de asemenea, dovada prezenței unor toponime slave vechi în zonă¹²⁵, alături de un altul mult mai cunoscut, anume de cel de *Țeligrad*, aflat la Blandiana și de cel de *Polgradia*, de la Balomiru de Câmp.

IV. Toponime de origine maghiară.

IV.1. Berc – (*Dealurile Bercului*) – sunt denumirile date pădurilor ce străjuiesc ambele margini ale bazinului Cugirului inferior¹²⁶. Numele, având la origine magh. < *berek*, provine din apelativul românesc *berc*, regionalism întâlnit cu sensul de "dumbravă, pădure" ¹²⁷, sens valabil și pentru toponimele menționate din zona noastră. Toponimul apare în documente încă de la 1486, sub forma *monte per Berc*¹²⁸.

IV.2. Bocșitură – reprezintă numele deținut de un cătun aflat în zona montană a Cugirului, între văile Râului Mare și Râul Mic. În această zonă, după cum o exprimă toponimul, au funcționat bocșe pentru producerea mangalului. Rădăcina cuvântului are la origine magh. *boksa*¹²⁹, terminația

¹¹⁷ Un alt toponim format dintr-un nume feminin, cu sens peiorativ îl aflăm la Vinerea: *Bărhoaia* (Herlea 2002, 182).

¹¹⁸ Reguș, Reguș 1984, 218-219.

¹¹⁹ Un toponim identic întâlnim, spre exemplu, la Tilișca (jud. Sibiu) (Ursan 1995, 148).

Un alt toponim de origine slavă, aflat în zona montană învecinată bazinului Cugirului este cel de *Pravăț*, nume dat unui pârâu, afluent al Lotrului.

¹²⁰ Vezi Drăganu 1933, 484.

¹²¹ Vezi Drăganu 1933, 279 și nota 3, care consideră că *Șchei* desemnează o populație de origine bulgară.

¹²² Homorodean 1980, 229, nota 31. Redăm forma culeasă de M. Homorodean, însă ne simțim obligați a aminti că atât în limbajul localnicilor, cât și în literatura de specialitate cele două toponime sunt prezente sub forma *Șteaia Mare* și *Șteaia Mică* (v. Truș 1986, 132, 136, 139; Daicoviciu et alia 1989, 217). Cu toate acestea, sensul toponimelor rămâne același. Într-un document din anul 1681, munții apar sub numele de *Schiava de Jos* și *Schiava de Sus* (vezi Meteș 1943, 561).

O formă coruptă din ultima formă, și mai puțin întâlnită, ce relevă un cu totul alt sens, este cea de *Steaua Mare*, respectiv *Steaua Mică*, însă ea se datorează unor transformări recente (Homorodean 1980, 214; consemnat sub aceeași formă și la Badea, Buza 1993, 7). Ea ar trebui să dea însă de gândit asupra evoluției unui toponim ce a suferit transformări recente care i-au pierdut aproape în totalitate sensul inițial.

¹²³ Relativ la influența slavă în limba română, lingvistul I. Pătruț este de părere că aceasta nu se poate coborî în timp mai mult de sec. al IX-lea (cf. Pătruț 1986, 113).

¹²⁴ Homorodean 1977, 530 și nota 4.

¹²⁵ Blăjan 1989, 292. Forma semnalată de M. Blăjan a fost confirmată și de investigațiile noastre recente, prin sondarea a câțiva localnici. O formă diferită, cea de *Voievozi*, apare la I. Andrișoiu (Andrișoiu 1979, 15). Un toponim asemănător - *Voevoda* - este semnalat și de la Alecuș (jud. Alba) (RepArhAlba 1995, 47). Cele mai vechi mențiuni în documente despre voievozi, apar înainte de 1241, între care și forma *Vajvoda*; cf. Pascu 1986, 387.

¹²⁶ Vezi și Herlea 2002, 182, 184-185. Într-un articol semnat de noi, acestea apar, dintr-o regretabilă eroare de tipar, sub forma de *Dealurile Benicului* (!) (Popa 1995, 33). Facem aici cuvenita rectificare.

¹²⁷ Vezi Vințel 1967, 117.

¹²⁸ Amlacher 1880, 205; Dörner 1988, 229, nota 80.

¹²⁹ Homorodean 1977, 532.

fiind însă specific românească. Cercetările noastre de teren au condus la identificarea unora dintre aceste bocșe¹³⁰.

IV. 3. Cioaca Bălințea – este un mic deal proeminent aflat pe stânga văii Ghișagului. Originea acestui toponim trebuie căutată în antroponimul maghiar *Balint*. Terminația *-easa*, în schimb, este specific românească.

IV. 4. Ghișag - (Dealul Ghișagului, Valea Ghișagului), toponim și hidronim întâlnite la contactul între zona de șes și cea de deal a Cugirului, în apropiere de cătunul de munte Călene. Apare menționat în documente, pentru prima dată, la 1766, sub forma *Vallye Gyisagului*¹³¹. Termenul reprezintă o formă locală, specifică zonei Ardealului, de înlocuire a grupului *vi* - cu grupul *ghi* -. În cazul de față, asistăm la înlocuirea formei literare *vie* cu *ghie*, respectiv de înlocuire a termenului *vișag* - "loc unde se află viță de vie" - cu forma regională de *ghișag*. Dacă rădăcina cuvântului este de origine latină, în schimb terminația *-ag* este specific maghiară¹³².

Alături de aspectul particular al toponimului/hidronimului *Ghișag* un alt aspect trebuie relevat ca interesant, în egală măsură. Este vorba de faptul că pe Valea respectivă nu sunt culturi de viță de vie și nici nu există vreo tradiție a existenței cândva a unor asemenea culturi. În schimb, în cursul cercetărilor noastre de teren am putut vedea, nu de puține ori, viță de vie în stare sălbatică.

IV. 5. Glod (Călene, Vinerea) - consemnăm prezența, oarecum surprinzătoare, a toponimului *Glod*¹³³, ca desemnând vârful ultimei înălțimi nordice a cătunului Călene (or. Cugir), locul nefiind cunoscut niciodată ca având constant proprietățile deținute de sensul termenului *Glod*. În hotarul Vinerii apare în zona pădurilor dinspre sud-est¹³⁴. Este posibil ca, în cazul de față, acesta să aibă un alt sens¹³⁵. Toponimul are la origine < magh. *galád*¹³⁶.

IV. 6. Halm – analizat în rândurile de mai sus.

IV. 7. Pitsorile Hágya - este un toponim care, din câte cunoaștem, nu se mai păstrează azi. El apare în conscripția satului grăniceresc Cugir datând din 1766 și credem că reprezintă forma curentă, întrucât toate celelalte toponime și hidronime din acest document sunt redată după pronunțarea lor în limba română¹³⁷. Prima parte a toponimului este clar un cuvânt din limba română (*Picioarele*), însă termenul *Hágya* poate fi derivat din magh. *hegy* = "deal; pădurice; vie"¹³⁸. Toponimul poate fi tradus, cel mai probabil, prin *Picioarele Dealului* și nu este exclus, varianta pe care o credem mai aproape de realitate, ca să fie identic cu actualul vârf *Chiceră* al *Dealului Scăunel (Afinetului)*, care semnifică tot piciorul dealului respectiv. În acest ultim caz toponimul este unul românesc, tradus parțial în maghiară.

Din împrejurimile Cugirului, toponime de origine maghiară pot fi amintite de la Orăștie (*Roampoș, Șumuștau, Șeușă*)¹³⁹ și Romos (*Făgădău*)¹⁴⁰. De asemenea, o fâșie foarte îngustă de teren, aflată în extrema sudică a Săliștei (f. Cioara), chiar la granița cu cătunul de munte Mugești (Cugir) poartă numele maghiar de *Ghebani*¹⁴¹.

Reținem, ca pe o constatare, faptul că în zona aflată în împrejurimile cătunului Călene se întâlnesc o serie de toponime și hidronime de origine antroponimică¹⁴², ce au o clară rezonanță

¹³⁰ Vezi, pentru răspândirea toponimelor legate de bocșeritul din zona aflată la vest de Valea Cugirului, la Lazăr 1987, 234-235 și harta; Lazăr, Bugnariu 1995, 108-110. Un loc numit *Pe Cărbunași*, cunoscut ca loc unde se făceau odinioară cărbuni, îl aflăm, în apropiere, spre vest, la Răchita (com. Săsciori) (David 1968, 90).

¹³¹ Florea, Ionaș 1988, 345.

¹³² A se vedea un toponim, oarecum asemănător, la Măieriște (jud. Sălaj), anume *Chiștag*, cu sensul de "deal mai înalt pe care este vie" (cf. Vasiliu 1993, 467).

¹³³ Pentru toponim, cu sensul de "tină, noroi, bulgăre de pământ sau nămol uscat sau înghețat", vezi Jordan 1963, 69; Vezi și Pătrășcanu 1967, unde întâlnim sensul de "loc de pășune noroios", propunându-se o etimologie din magh. *galád*.

¹³⁴ Herlea 2002, 182.

¹³⁵ Despre prezența unor zone mlăștinoase în zona montană ne sugerează toponimul *Mlăcile* (Cugir), care reprezintă numele dat unui munte aflat la sud de Bătrâna, în Munții Cugirului. Prin semnificația termenului *mlacă* "baltă complet acoperită de vegetație cu pământ, având dedesubt încă apă sau noroi moale (turbieră); "teren mlăștinos" (Jordan 1963, 54) aceasta acoperă foarte bine situația existentă și azi pe *Mlăcile Cugirului*.

¹³⁶ Ursan 1995, 168.

¹³⁷ Florea, Ionaș 1988, 344.

¹³⁸ Homorodean 1980, 197.

¹³⁹ Homorodean 1980, 69-70.

¹⁴⁰ Toponimul este amintit, spre exemplu, la Căstăian 1995, 45.

¹⁴¹ Pentru substantive maghiare cu terminația în *-ny* și penetrarea lor în limba română, vezi Kis 1962, 305-313. Un antroponim, *Ghebănar*, ne este cunoscut la 1777 în satul Răchita (David 1968, 78).

¹⁴² Pentru toponimele de origine antroponimică vezi, spre exemplu, Ionescu 1984.

maghiară (*Cioaca lui Fornea, Cioaca lui Tomoș, Cioaca lui Budereș, Cioaca Bălințeasa, Valea Ghișagului, Ghebany* și chiar numele cătunului, *Călene*¹⁴³, a cărui origine este neclară).

V. Toponime de origine germană (săsească).

Toponimele de origine germană se circumscriu doar zonei localităților Cugir și Vinerea, ele rezumându-se, cu două excepții, dintre care una reprezintă o creație recentă, la toponime ce reflectă numele etnic.

V. 1. Poarta Sasului, Sasul, Valea Sașilor (Bucuru).

Aceste denumiri apar în zona cuprinsă între Râul Mare și Râul Mic. Se cunosc astfel mai multe nume de locuri, ce desemnează o vale (*Valea Sașilor*), un deal (*Sasul*) și o poiană cu aspectul unei porți, deschideri, în pădure (*Poarta Sasului*), aflate în hotarul cătunului Bucuru. Ele au o vechime de cel puțin 240 de ani, prezența lor în documente, sub forma *Vallye Szászilor* și *Szászul*, datând de la 1766¹⁴⁴. Este posibil ca locurile respective să fi constituit proprietăți ale unor sași stabiliți în Cugir într-o perioadă greu de precizat însă cu exactitate¹⁴⁵.

La vest de spațiul nostru, pe Valea Grădiștii, toponime de genul *Vadu Sașilor, Părău Sașilor, Valea Sasului* sunt mai frecvente¹⁴⁶.

V. 2. Șopru (Vinerea).

Desemnează o parte din hotarul de sud-vest al Vinerii, în zona învecinată cu satele Aurel Vlaicu și Șibot. Derivă din germ. *Schoppen* (adăpost pentru unelte și animale), indicând o eventuală, chiar, vatră veche de locuire.

VI. Toponime de origine turcă.

VI. 1. Canciu/Părăul Canciului (Cugir) – toponim aflat în zona montană a Cugirului. Prima menționare documentară datează din anul 1681, când sunt pomenite *Canciul de Jos* și *Canciul de Sus*, loc aflat la confluența între văile Boșorogului și Canciului (cursul superior al Râului Mare)¹⁴⁷. Toponimul și hidronimul au rădăcina *Can-*, cu o origine comună terminației *-kan* din denumirea satului Vinerea în sec. XIV-XV (*Wolkani, Vilhani; Velkani*)¹⁴⁸, *Kan / Khan* fiind contras din *Kaghan* (cu sensul de căpetenie turcă)¹⁴⁹.

VI. 2. Gaura Turcului (Balomiru de Câmp) - apare consemnat în hotarul localității Balomiru de Câmp, în zona podului CFR și este semnalat de Gh. Pavelescu¹⁵⁰.

VI. 3. Moara Turcului (Cugir) – toponim aflat pe partea stângă a Râului Mare, la circa 13 km sud de Cugir și care desemnează o pitorească stâncă. Este greu de spus dacă toponimul poate fi pus pe seama prezenței temporare, cu ocazia unor incursiuni, a cetelor turcești, ori în zona respectivă chiar a funcționat o moară ce a aparținut unui personaj anume purtând numele Turcu.

VI. 4. Valea Comarnicilor – desemnează o vale aflată pe cursul superior al Râului Mare. Prin *comarnic* se desemnează îndeobște locul unde se mulg oile, se pare cuvânt de origine pecenegocumană (?).

Hidronime precum *Părău Turcilor*, sunt întâlnite la Orăștioara de Jos (Hd)¹⁵¹ și Romos (Hd), în ultimul caz legat, potrivit localnicilor, de evenimentele petrecute la 1479¹⁵².

Extinzând puțin discuția și la teritoriul învecinat bazinului Cugirului, desigur trebuie relevată și semnificația denumirii localității *Tărtăria* (sat, com. Săliște)¹⁵³. Poate fi luată aici în vedere și posibilitatea derivării din etnonimul *tătar*, o derivare din același etnonim fiind lansată și în cazul

¹⁴³ Atestat documentar la 1766, însă nu ca localitate, sub forma *Gyalu Kelienilor* (Florea, Ionaș 1988, 344, 348). Probabil numele locului derivă de la numele purtat de proprietarii ce pot fi presupuși, ai acestui deal, anume *Kelien* (Călien ? Călian ?).

¹⁴⁴ Vezi Florea, Ionaș 1988, 344.

Un toponim creat recent, *Vaserlain*, se leagă de linia de apă construită de germani în timpul celui de-al doilea război mondial pe cursul Râului Mic, el derivând din germ. *Wasserleine*.

¹⁴⁵ Din interogarea localnicilor am reținut că aceștia consideră respectivele locuri ca foste proprietăți ale unui arendaș sas de pe vremea austro-ungarilor.

¹⁴⁶ Homorodean 1980, 75, 221, nota 46.

¹⁴⁷ Meteș 1943, 559.

¹⁴⁸ Vezi supra.

¹⁴⁹ Vezi Decei 1943, 216.

¹⁵⁰ Pavelescu 1997, 89.

¹⁵¹ Homorodean 1980, 77.

¹⁵² Baci, Baci 1988, 54.

¹⁵³ Prima mențiune documentară apare la 1733, sub forma *Tartarija* (Suci 1968, 183).

toponimului *Titireci* (jud. Vâlcea)¹⁵⁴. În schimb, cunoscutul lingvist I. Iordan leagă toponime precum *Tărtăria* sau *Tatarca*, mai degrabă de termenul *tartar* = “iad, infern”, decât de etnonimul amintit (?)¹⁵⁵. Totuși credem că, mai degrabă trebuie avută în vedere o formă mult mai veche, turanică, cumană (?), așa cum deja a enunțat P. Diaconu¹⁵⁶, întâlnită și în bazinul superior al Sebeșului prin *Vf. Tărtărau* și *Pârâul Tărtărau*¹⁵⁷. Autorul tocmai menționat este chiar de părere că toponime, precum *Tărtăria*, amintesc de prezența cumanilor, mai exact de cei din tribul *Terter-oba*, care pătrund în Ungaria la 1236, unde lasă toponime de genul *Therthelzallas* sau *Turtel*¹⁵⁸. Conducătorul acestui trib, pe nume *Cuthen* (*Cotean*) se apreciază că a generat și o toponimie numeroasă, atât în Ungaria cât și în România, precum *Kethenzallasa*, *Kötöny*, *Kötön* (Ungaria) sau *Coteana*, *Coteasca*, *Cotești* ori antroponimul românesc *Coteanu*¹⁵⁹. Semnalăm posibilitatea ca și numele localității din Podișul Secașului, *Cut*, să fie legată de același fenomen¹⁶⁰.

Toponime care atestă o prezență pecenegă se întâlnesc în număr destul de mare în zona Mărginenilor, cum ar fi: *Dealul Beșineului* (lângă Sibiu și la Jina), *Muntele Beșinău* (1963 m)¹⁶¹ sau fosta localitate *Beșinău* (actuala Săcășel, jud. Alba)¹⁶². Toponimia de origine cumană poate fi ilustrată foarte bine prin existența *Vârfului Comanului* (1618 m), din bazinul superior al Sebeșului¹⁶³. La Răchita (com. Săsciori), la est de bazinul Cugirului, se întâlnesc, concentrate într-o zonă restrânsă, foarte numeroase toponime și hidronime formate din *bei*: *Beitul*, *Beitul cel Mic*, *Tăul Beilului*, *Valea/Pârâul Beilului*, *Fața Beilului*, *Râpa Beilului*, *Muchea Beilului*, *Calea Beilului*, *Beitul ăl Mare*, *Tăietura Beilului*¹⁶⁴.

Chiar hidronimul *Valea Cucuișului* și toponimul *Cucuiș*, explicate în general ca fiind de origine maghiară¹⁶⁵ ar putea fi integrate în grupul celor de origine turcă. Ne sprijinim ipoteza și pe observația lui N. Drăganu care presupunea că nume precum *Kokel* sau *Kukel* sunt de origine pecenegă sau cumană¹⁶⁶. La acestea adăugăm numele localităților Cugir, Vinerea și Șibot din secolele XIV-XV (*Koyngir*, *Olkunir*, *Superiori Kuminu*, *Kunyrthu*, *Hunertu*; *Kunertu*; *Felkuner*; *Wolkani*, *Volcanu* ș. a.), discutate de noi cu alt prilej¹⁶⁷. Probabil aici putem include și denumirea din anul 1291 a satului Aurel Vlaicu, *terra Sohtheluk*, ce poate deriva de la un antroponim peceneg-cuman (vezi *infra*).

VII. Toponime de origine greacă.

VII. 1. Piciorul Grecului (Cugir), este numele unui munte pomenit în anul 1681 în zona înaltă a Cugirului¹⁶⁸. Derivă de la originea etnică a proprietarului, un grec.

VIII. Alte tipuri de toponime.

Deși exprimă mai puțin aspecte ce s-ar putea încadra în subiectul lucrării de față, credem că merită a fi consemnate și câteva toponime care, prin vechimea lor considerabilă - ele ieșind demult din vocabularul uzual - constituie adevărate relicve lingvistice în spațiul delimitat de bazinul Cugirului. Acestea, tocmai prin vechimea lor, ne răspund, măcar parțial, unor întrebări legate de populațiile ce au viețuit în acest spațiu în vremurile mai îndepărtate ale evului mediu. Deși nu toate aceste toponime /

¹⁵⁴ Soare 1982, 198.

¹⁵⁵ Iordan 1963, 287.

¹⁵⁶ Diaconu 1994, 287.

Vezi pentru aceste toponime și părerea lui N. Iorga, care le consideră mai vechi decât momentul venirii maghiarilor (Iorga 1993, 38).

¹⁵⁷ Toponimul *Tărtărau*, sub forma *Tărtăraului* a fost considerat că exprimând desemnarea unei ființe supranaturale (cf. *Giuglea*, *Orghidan* 1959, 136). N. Iorga includea, la un moment dat, toponimul *Tartarău*, tradus prin “muntele cu gropi”, în rândul celor turcești (pecenegi-cumane) (cf. *Iorga* 1993, 38). Potrivit însă observațiilor ulterioare, toponimele terminate cu sufixul -ău vor fi incluse în rândul celor de origine maghiară (*Spinei* 1993, nota 21). Totuși credem că poate fi avută în vedere, în acest caz, rădăcina toponimului, care poate fi explicată etimologic ca fiind peceneg-cumană.

¹⁵⁸ Diaconu 1994, 286-287.

¹⁵⁹ Diaconu 1994, 286-287. Despre respectiva căpetenie, vezi și *Ritthaler* 1988, 121.

¹⁶⁰ Trebuie spus că etimologia lui *Cut* a fost explicată de H. Stahl și în alt mod, cu sensul de “sat roit de la matcă” = *Cuturi* (apud *Lungu et alia* 1970, 56-57).

¹⁶¹ Bucur 1985, 61.

¹⁶² *Horedt* 1958, 112; *Pascu* 1971, 82; *Nägler* 1992, 113; *Iorga* 1993, 24.

¹⁶³ Vezi *Drăganu* 1933, 530.

¹⁶⁴ *David* 1968, 6-7, 86.

¹⁶⁵ *Homorodean* 1980, 69-70.

¹⁶⁶ *Drăganu* 1933, 498.

¹⁶⁷ Vezi *Popa* 2000-2001.

¹⁶⁸ *Meteș* 1943, 560.

hidronime întrunesc, în privința etimologiei lor, adeziunea lingviștilor și, prin urmare, o vechime apreciabilă, le vom expune totuși în rândurile de mai jos, alături de principalele opinii cunoscute.

Nu cunoaștem din arealul avut în vedere nici un toponim sau hidronim sigur, care ar putea face parte din fondul de cuvinte aparținător substratului geto-dacic. Acestea, desigur, neluând în calcul hidronimul *Mureș*, a cărei etimologie acceptată de majoritatea covârșitoare a specialiștilor, din *Maris*¹⁶⁹, nu este cazul să facă obiectul studiului nostru. În măsura în care, într-adevăr, dava dacică *Singidava* este de plasat la Cugir și așezarea rurală romană *Burticum* ar putea fi identificată în zona dintre Șibot și Aurel Vlaicu, atunci am avea și două toponime certe de origine dacică.

Doar un toponim (*Tisa*) și un hidronim (*Arieș*) pot fi avute în vedere pentru a fi discutate la categoria amintită.

VIII. 1. *Tisa* (*Muntele Tisa*), se află pe cursul superior al Râului Mic, în apropiere de trecătoarea de la Prislop. O etimologie de origine traco-dacică¹⁷⁰ credem totuși că ar putea fi cu greu susținută. Reținem opinia exprimată de N. Drăganu, potrivit căreia toponimele *Tisa* derivă din sl. *tisa* (> rom. *tisă*) și desemnează o zonă acoperită cu tisă (= *taxus baccata*)¹⁷¹.

VIII. 2. *Arieș* (*Valea Arieșului*) – reprezintă un hidronim ce poate fi luat în calcul, dar asupra căruia există numeroase îndoieli.

O poziție în favoarea filiației termenului *Arieș* din fondul de substrat al limbii române, a fost adoptată recent de D. I. Pădureanu. Plecând de la hidronimul *Auras*, pomenit în "Istoriile" lui Herodot, autorul conchide că acesta se poate identifica, cu șanse mari de credibilitate, cu *Arieșul* de azi din Munții Apuseni. Hidronimul ar fi intrat în limba latină din limba greacă, fiind perpetuat, apoi, până în zilele noastre, în limba română (< lat. "*aurum*" < rom. "*aur*")¹⁷². Reputatul lingvist I. I. Russu consideră însă corectă etimologia lui D. Dečev pentru hidronimul *Auras*, cu sensul vechi nordic de "umiditate, apă"¹⁷³.

M. Homorodean, pe de altă parte, discutând despre toponimele și hidronimele având rădăcina < *Arieș*-, de pe Valea Grădiștii, ajunge la concluzia că acestea, din cauza lipsei nisipurilor aurifere, nu pot fi puse pe seama prezenței aurului. Autorul citat justifică nașterea respectivelor toponime prin asimilări și disimilări din toponime / hidronime de genul *Anineș* (< *aninaș* = liliac de pădure)¹⁷⁴. Din câte cunoaștem noi, apa văii *Arieșului* nu conține nisipuri aurifere, denumirea sa actuală convergând mai degrabă spre varianta exprimată de M. Homorodean¹⁷⁵. Pe de altă parte, mai trebuie notat că N. Drăganu considera că *Arieș* derivă din ung. *Aranyos*¹⁷⁶.

Alte semnalări ale unor hidronime asemănătoare sunt cunoscute, spre exemplu, pe Valea Someșului (*Valea Arieșului* / *Arănieș*) sau Hunedoara (*Arănieș*)¹⁷⁷.

VIII. 3. Între toponimele ce le discutăm în contextul de față se înscrie și *Aușelu* (*Vârful Aușelu* - 2013 m, *Valea Aușel*), întâlnit la periferia sudică a hotarului localității Cugir, în vecinătatea Vf. lui Pătru¹⁷⁸, pomenit documentar în anul 1681 sub forma *Aușel*¹⁷⁹, și cel de *La Aușele*, întâlnit în hotarul Șibotului¹⁸⁰. Etimologic, toponimele au la bază forma *auș* "moș, bătrân", ce derivă din < lat. *avus*, fiind întâlnit și în zona văii Jiului, prin variantele *Dosu Aușului*, *Aușelu*, de asemeni în dialectul aromân, unde este utilizat și azi¹⁸¹. O altă formă întâlnită în cazul unui munte (*Muntele Bătrâna*), (la anul 1681 – *Bătrâna*)¹⁸² având aceeași semnificație, derivă tot din limba latină, dar din lat. *veteranus* > lat. pop. *beteranus* (soldat lăsat la vatră după terminarea serviciului militar)¹⁸³. Se constată însă folosirea genului feminin (*Bătrâna*), similar unui alt toponim, de pe Valea Râului Mic, anume *Fata*

¹⁶⁹ Drăganu 1933, 496-498.

¹⁷⁰ Vezi Giurescu 1974, 106.

¹⁷¹ Drăganu 1933, 403.

¹⁷² Pădureanu 1996, 233-241.

¹⁷³ Russu 1967, 225.

¹⁷⁴ Homorodean 1980, 211-212; Homorodean 1988, 94.

¹⁷⁵ Vezi și propunerile pentru legăturile între formele *Anieș*, *Arănieș*, *Aninieș*, la Drăganu 1928, 59-60.

¹⁷⁶ Drăganu 1933, 484.

¹⁷⁷ Homorodean 1980, 211; Valea et alia 1991, 594.

¹⁷⁸ Vezi, spre exemplu Glodariu, Moga 1988, 173, Fig. 2.

¹⁷⁹ Meteș 1943, 560.

¹⁸⁰ Vulcu 1968, 630.

¹⁸¹ Scurtu 1962, 279-280; Homorodean 1980, 32.

¹⁸² Meteș 1943, 560.

¹⁸³ Scurtu 1962, 281.

*Bătrână*¹⁸⁴. În același context trebuie amintit hidronimul *Valea Boșorogului*, pe cursul superior al Râului Mare.

M. Buza este de părere însă că numele munților, precum cei din zona mărginirii Sibiului, ca *Frumoasa* sau *Bătrâna* se datorează unor supranume sau porecle de băcițe¹⁸⁵, nerelevând semnificațiile enunțate de noi mai sus, pe o poziție asemănătoare situându-se și I. Drăganu care afirma că la origine sunt numiri de rudenie ce au trecut în toponimie¹⁸⁶.

Din spațiul învecinat forma *Aușele* este întâlnită la Romos, tot în hotarul acestei localități găsimu-se și toponime precum *Bătrâna* sau *Buneiu*¹⁸⁷. De asemenea, de la Blandiana avem semnalat toponimul *Dealul Bătrânii*¹⁸⁸.

VIII. 4. În spatele unor toponime se ascund mărturii ale unor vechi căi rutiere ce străbat și astăzi Munții Cugirului. Traiectul acestora, urmând formele de relief cele mai accesibile, ori puncte de trecere greu de evitat, se evidențiază astăzi prin toponimele *Prihodiște* și *Prislop*.

În primul din cazuri, prin *Prihodiște*, menționat documentar pentru prima dată la 1766, sub forma *Prihodistye*¹⁸⁹, este desemnat un deal aflat la ieșirea din localitatea Cugir, pe Valea Râului Mic. În acel loc, drumul, după ce urmează cursul apei, urcă pe culmea dealului, îndreptându-se pe drumurile de plai, după circa 25 km, către locul numit *Prislop*, o șa, loc de trecere către un mic afluent al văii Alunului, prin care se face legătura cu localitatea Sibișel (Hd)¹⁹⁰. Același toponim, de origine slavă¹⁹¹, apare în Platforma Luncanilor, cu un sens similar¹⁹².

Toponimul *Prislop*, pomenit documentar încă de la 1681¹⁹³, are la bază termenul *prislop* "pas, trecătoare înaltă, șa, curmătură", ce derivă din sl. *prěslopu*¹⁹⁴. Originea sa vechi slavă (sud-slavă orientală) nu este negată, însă E. Petrovici subliniază faptul că ne aflăm, în acest caz, în fața unui toponim creat de populația românească din apelativul prislop, el neputând fi luat drept dovadă a prezenței slavilor în trecut într-un anume loc¹⁹⁵.

Legat de drumurile de culme din zonă amintim și un toponim întâlnit la Purcăreți, în apropierea cu cătunul Mugești, anume *Spre Plaiu*, toponim care atestă existența unei asemenea artere¹⁹⁶.

IX. Toponime cu substrat mitic.

În rândul toponimelor arhaice, ce țin de un stadiu cultural îndepărtat, mai puțin evoluat, se înscriu și toponimele născute ca rezultat al unor interpretări de natură mitologică. În opinia lui M. Homorodean, ele nu reprezintă altceva decât forme condesante ale legendelor geografice¹⁹⁷. Un astfel de toponim cunoaștem din hotarul localității Cugir.

IX.1. Teiu Zânii, loc ce desemnează un mic deal împădurit, aflat la poalele nord-vestice ale Dealului Drăgana.

Toponimice ce fac referire la diferite personaje mitologice, sunt consemnate în spațiul transilvan, spre exemplu, la Turda (*Cetatea Zânei*), în Munții Orăștiei (*Peștera Zeului*) sau, în vecinătate, la Răchita, unde găsim toponimele *Piatra Smeului* și *Părăul Balaurului*¹⁹⁸.

X. Hyleonime și oiconime.

Chiar dacă ar putea fi considerate nesemnificative, astfel de toponime reflectă procesul de defrișare și despădurire, ori de asanare a unor mlaștini, aflate în arealul de cuprindere al bazinului Cugirului. Desfășurat în diferite epoci, despre care nu putem avea nici un fel de informație, ele merită a fi totuși consemnate.

¹⁸⁴ Amintit, spre exemplu, la Trușeș 1986, 124.

¹⁸⁵ Buza 1995, 224.

¹⁸⁶ Drăganu 1928, 132-133; Drăganu 1933, 207, 451.

¹⁸⁷ Vulcu 1968, 629-630.

¹⁸⁸ Vulcu 1968, 629.

¹⁸⁹ Florea, Ionaș 1988, 348.

¹⁹⁰ Vezi Homorodean 1980, 152-153, Fig. 32.

¹⁹¹ Petrovici 1960, 621-624; Petrovici 1966, 11.

¹⁹² Apolzan 1977, 503-504; Apolzan 1987, 26, 47, 78.

¹⁹³ Meteș 1943, 563.

¹⁹⁴ Petrovici 1962, 25, 29, 36; Petrovici 1966, 11; Macrea 1973, 96; Homorodean 1980, 153. Toponim atestat pentru întâia oară la 1392 (cf. Drăganu 1928, 95).

¹⁹⁵ Petrovici 1962, 25, 36.

¹⁹⁶ Pentru scurte aprecieri privitoare la semnificația toponimelor *Plaiu*, vezi Apolzan 1977, 506, nota 35.

¹⁹⁷ Homorodean 1980, 177.

¹⁹⁸ David 1968, 68.

X. 1. Canal (Șibot) – Prin hidronimul *canal*, locuitorii Șibotului și Balomirului de Câmp desemnează brațul principal al Văii Cugirului, în zona de contact dintre cele două așezări. Originea toponimului, deși în aparență nesemnificativă, merită a fi discutată aici din mai multe motive. Unul dintre acestea ar fi sensul pe care termenul de canal îl dă locului respectiv. Dacă privim lucrurile prin prisma soluției oferite de M. Homorodean, toponimul dezvăluie existența cândva, în zonă, a unei mori de apă¹⁹⁹. Păstrarea până în zilele noastre a toponimului *canal*, ce este asimilat cu cel de *râu*, pe raza actualei localități Streisângeorz (jud. Hunedoara), este considerată o adevărată raritate. La Șibot ne aflăm în fața unui caz similar. Explicația a fost oferită prin apelul la termenul lat. *rivus* (din care a derivat rom. *râu*), ce avea și sensul de *canal* (de irigație), *conductă* sau *rigolă*, sens păstrat și în Italia pentru cuvântul *rivo*, cu sensul de “canal; braț al unei ape curgătoare”²⁰⁰. Toponimul în sine constituie o relicvă pentru limba română, ca moștenire a fondului de cuvinte latin și constituie, în același timp, un important indiciu privind utilizarea morii cu apă la români ca o moștenire daco-romană²⁰¹.

X. 2. Certezu (Cugir) - reprezintă o culme (*Culmea Certezu*) aflată între culmile Lupșa și Scârna, pe cursul superior al Râului Mic.

Etimologia lui *certez* trebuie căutată în termenul *certeji* (*certegi*) derivată din sl. *certež* “tăietură”²⁰², în românește fiind utilizat cu sensul de “a coji un arbore în picioare, ca să se usuce, a certi”²⁰³. Toponime cu forme asemănătoare, precum *Certezu* (cunoscute, de exemplu, de la Certeju și Ludești) și *Certeju* (întâlnite la Beriu și Strugari) semnifică același înțeles²⁰⁴.

X. 3. Făgețel (Cugir) - la nord de ultimele case ale localității, un mic segment din terasa aflată la dreapta râului Cugir, este numită de localnici *Făgețel*. Locul respectiv este lipsit, în prezent, de orice urme ale unei foste păduri, aceasta fiind întâlnită cel mai aproape doar la o distanță de circa 1 km. depărtare. Atât în ziua de azi, cât și în trecut (în tradiția orală acest loc fiind folosit doar pentru agricultură) aici au fost culturi agricole. Toponimul²⁰⁵ ne semnalează totuși prezența cândva, pe acest loc, a unei păduri de fagi, dispărută însă de mult timp atât de pe teren cât și din amintirea localnicilor, care mai perpetuează în timp doar toponimul în sine. El are o importanță deosebită în relevarea procesului de defrișare și extindere a suprafețelor agricole în detrimentul celor forestiere, de pe raza localității Cugir, cu atât mai mult cu cât operațiunea trebuie să se fi desfășurat cu mult timp înainte. Toponime mai recente, al căror sens este încă actual sau doar de puțin timp dispărut, precum *La Bălți* sau *Roghini* (zona fiind bogată în izvoare de coastă) împrumutesc respectivul loc.

X. 4. Frăsinei – cătun aflat, cu jumătate din hotarul său, în zona montană a Cugirului, pe partea stângă a Râului Mic. Vatra așezării, risipită pe dealuri, ne indică existența pe acest loc, înainte de defrișare a unei păduri de frasin. Toponimul s-a format din < rom. *frasin* (din lat. *fraxinus*) + ei²⁰⁶.

X. 5. Glod – discutat în rândurile de mai sus.

X. 6. Groși - în legătură cu procesul de defrișare poate fi pus și toponimul *Groși* (< lat. *grossus*) “bârnă groasă, trunchi de copac”²⁰⁷, aflat în zona montană a Cugirului, menționat documentar încă la 1681 (*Gros*)²⁰⁸. Un alt toponim, *Doszul Groșilor*, apare menționat documentar la 1766²⁰⁹.

La Călene întâlnim, de asemenea, toponimul *Grușerița Mare*, deal din care izvorăște *Valea Grușerii*, afluent de dreapta al Râului Mare. Toponimele respective pot fi pusă în legătură cu același proces de defrișare ca în cazul toponimului *Groși*.

X. 7. La Baltă / În Bălți (Cugir, Șibot) - Aceste toponime sunt întâlnite pe primele terase ale râurilor Cugir sau Mureș la Cugir, respectiv Șibot și indică prezența pe acele locuri a unor bălți și mlaștini, a căror amintire încă mai este vie în amintirea unor localnici mai în vârstă din acele părți. Asanarea lor s-a făcut în favoarea terenurilor arabile, în perioade relativ recente. Cel mai frecvent

¹⁹⁹ Homorodean 1977, 531.

²⁰⁰ Homorodean 1977, 531.

²⁰¹ Homorodean 1977, 532.

²⁰² Homorodean 1980, 196.

²⁰³ Homorodean 1980, 93, 196.

²⁰⁴ Homorodean 1980, 93, 195.

²⁰⁵ Pentru toponimul *Făgețel* vezi Jordan 1963, 66-67; Valea et alia 1991, 629.

²⁰⁶ Vezi asemănător, *Frăsinei* – pășune alpină în comuna Săliște (jud. Sibiu), *Frăsinei* – fânațe cu arboret în Galeș (jud. Sibiu) (Ursan 1995, 29, 88).

²⁰⁷ Jordan 1963, 312; Homorodean 1988, 84; vezi și Valea, Nistor 1987, 470.

²⁰⁸ Meteș 1943, 559.

²⁰⁹ Florea, Ionaș 1988, 348.

întâlnite sunt toponimele din hotarul Șibotului; *Balta de Jos / Balta de Sus / La Baltă / În Baltă*. Printre excepții notăm prezența toponimului în zona montană (*La Baltă*), în apropierea cătunului Fețe.

X. 8. Lacuri (Vinerea) – toponim ce desemnează un loc aflat în lunca de pe malul stâng al râului Cugir, între vatra satului și hotarul cu Șibotul; acesta indică existența în trecut a unor zone mlăștinoase, astăzi asanate.

X. 9. Ploștină – este numele ce-l poartă un platou situat în hotarul sudic al localității Vinerea, pe malul drept al râului Cugir. Numele indică existența aici a unei zone mlăștinoase²¹⁰, unde a existat o pădure seculară.

X. 10. Roghini – reprezintă numele dat unei zone mlăștinoase aflată în hotarul nordic al localității Cugir, loc unde există numeroase izvoare de coastă²¹¹. Un toponim cu sens similar se întâlnește în Munții Cugirului, la sud de Vf. Mlăcile, anume Vf. *Rovinii*. La vest de acest vârf curge și un pârâu, cu numele de *Valea Rovinii*.

X. 11. Runku Teitolir (Cugir). O mențiune documentară din anul 1766, ne atestă toponimul *Runku Teitolir*²¹² (*Runcu Tăieturilor*) toponim legat de acțiunea de runcuit a pădurilor. Provine din apelativul “runc” ce desemnează un loc despădurit care urmează a fi utilizat pentru pășunat sau agricultură și are la bază lat. *runcus*. Acesta poate fi regăsit în denumirea, spre exemplu, a unor localități din județul Hunedoara²¹³.

XI. Toponime ce indică prezența unor minerale utile.

XI. 1. Sănuni (Vinerea) – este numele unui loc aflat în hotarul nordic al Vinerii, spre localitatea Șibot. Indică fie locul unei ape sărate, fie un loc unde se așeza sarea pentru animale²¹⁴.

XI. 2. Slătioara (Cugir) - toponim prezent într-un document din anul 1803, ce indică prezența în zona Cugirului a unei zone cu săruri la suprafață²¹⁵.

XI. 3. Valea Arieșului (Cugir) -. După cum am văzut și în rândurile de mai sus, când am discutat etimologia termenului *arieș*, dacă sensul real este cel de vale purtătoare de aur, conținând nisipuri aurifere, fapt totuși puțin probabil, atunci ne aflăm în fața unui caz în care hidronimul confirmă o stare de fapt nesemnaltă încă în literatura de specialitate geologică.

XI. 4. Valea Sărății/Valea Rea (Balomiru de Câmp, Vinerea) - se numește Valea situată între Valea Cugirului și Valea Ciorii, afluent de stânga al Mureșului. Zona izvoarelor este consemnată sub forma *Szerata* încă din anii 1769-1773, pe o hartă iosefină²¹⁶. Așa cum indică și numele său, apa văii se pare că are în conținutul său și săruri, transportate din zona de aflorare a acestor zăcăminte, de undeva din terasa a treia de pe malul stâng al Mureșului. Faptul că apa nu este cea mai bună pentru băut e relevat de cea de-a doua formă sub care mai apare hidronimul, anume aceea de *Valea Rea*, nume dat și unei ape învecinate ce trece prin hotarul localității Tărtăria, probabil din motive similare.

Toponime și hidronime desemnând locuri sau ape având în compoziție săruri, ne sunt cunoscute prin numeroase exemple din spațiul învecinat, precum (*La*) *Sărățuri* (Romos, Orăștie)²¹⁷, *Râpa Sărățurii*²¹⁸, toate derivate din forma latină (< lat. *sale* = sare). Sub forma de origine maghiară *Șeușa* și *Valea Șeușita* îl întâlnim în hotarul localității Șeușa (jud. Alba), iar doar sub forma *Șeușa*, la Orăștie²¹⁹.

Importante sunt, în acest context, de amintit numele localităților actuale Sărăcsău și Aurel Vlaicu.

²¹⁰ Pentru toponimul *ploștină*, cu sensul în general de loc mlăștinos situat pe un platou sau o înălțime, a se vedea *Homorodean* 1980, 163-164; vezi și *Popa* 1988, 36. Din spațiul învecinat toponimul *Ploștină* apare la Romos.

²¹¹ Pentru *roghină*, sau forme asemănătoare, vezi *Iordan* 1963, 39, 45, 47, 50; *Pătrășcanu* 1967, 696; *Frățilă* 1993, 133, 255.

²¹² *Florea, Ionaș* 1988, 344.

²¹³ *Valea, Nistor* 1987, 472.

²¹⁴ *Herlea* 2002, 184.

²¹⁵ *IMC* 1974, 20.

²¹⁶ *Aufnachmskarte des Grossfürstentum Siebenbürgen (1769-1773)*, Österreichisches Staatarchiv Wien, Kriegsarchiv, cota: B IX a, Folia 185.

²¹⁷ *Iliescu, Istrate* 1974, 25.

²¹⁸ *David* 1968, 87.

²¹⁹ *Homorodean* 1980, 69-70, 167, cu alte exemple din spații mai îndepărtate; toponimele în cauză (*La Sărățuri*, *Șeușa*) infirmă recente considerații ale colegului M. Ciută privitoare la inexistența sării (afloriment sau slatine) în zona Orăștiei (vezi *Luca* 1997, 16).

XI. 5. Sărăcsău – este numele actual al localității Sărăcsău²²⁰, localitate al cărei hotar se extinde și la stânga Mureșului, în spațiul analizat de noi. Denumirea așezării ne indică o legătură evidentă cu sarea, fie în relație cu transportul de sare pe Mureș, fie datorită prezenței în zonă a unor “sărături”.

Într-un document datat la 1291, numele actualei localități Aurel Vlaicu apare numele de *terra Sohtheluk*. Denumirea *Sohtheluk*, de origine maghiară, s-ar traduce prin “teren sărat”, situație ce permite enunțarea ipotezei ca numele inițial al localității să fi fost *Sărătura*, din care a derivat și forma maghiară²²¹.

Existența într-un areal destul de restrâns a câtorva toponime ce fac aluzie la zăcămintele de sare își poate avea explicația în două moduri. Primul ar fi existența unor ape sărate, fapt dovedit de hidronimele *Valea Rea / Valea Sărății*, alături de care poate fi trecută și forma *Sărătura (Sohtheluk)* pomenită în anul 1291. Cea de-a doua interpretare ar putea fi exprimată în sensul luării în considerare a văii Mureșului ca arteră principală folosită pentru transportul, pe cursul întregului ev mediu, a blocurilor de sare provenite din zonele salinifere ale Transilvaniei, fapt care ar fi putut genera apariția, spre exemplu, a numelui satului *Sărăcsău*.

Toponimele pot aduce, în opinia lingviștilor și nu numai - un număr tot mai mare de istorici și arheologi situându-se pe aceeași poziție -, un important aport la problema simbiozei dintre diferitele populații care au existat și conviețuit în zorile evului mediu timpuriu²²². Este și cazul acelor *Balomir*, *Slăvoaia*, *Polgradia*, *Superiori Kuminu* sau *Kunertu*.

***

În paralel cu sistemul toponimic popular este prezent pe Valea Cugirului și sistemul așa-zis “oficial”. Se poate exemplifica, în modul cel mai elocvent, cu cazul apei Cugirului care oficial și în literatura de specialitate apare sub forma *Râul Cugir*, în timp ce popular apa este numită simplu *Râu*²²³. La fel este cazul referirilor la localitatea Cugir atunci când acestea vin din partea unor locuitori ai satelor învecinate sau chiar ai celor din cartierele formate din case ale Cugirului, care utilizează denumirea populară de *Oraș*, caz întâlnit și pentru zona Orăștiei²²⁴.

XII. Indice toponimic și hidrografic extras din documentele sec. XVI-XVIII.

XII.1. Toponime.

- *Alunyei* (1766)²²⁵ (a. ?) – (Cugir);
- *Aușel* (1681)²²⁶ (a. Aușel) – (Cugir);
- *Bătrâna* (1681)²²⁷ (a. Bătrâna) – (Cugir);
- *monte Bercz* (1486)²²⁸ / *Berkul* (1769-1773)²²⁹ (a. Berc) – (Vinerea);
- *campo Kenyer* (1486)²³⁰; *Campus Kenyer* (1665)²³¹ (a. Câmpul Pâinii) – (Șibot, Vinerea) (v. și infra *Kinirmézo*);
- *Canciul de Sus*, *Canciul de Jos* (1681)²³² (a. Canciu) – (Cugir);
- *Cârpa* (1681)²³³ (a. Cârpa) – (Cugir);

²²⁰ Prima mențiune documentară de la 1733 ne relevă forma *Szerekszo* (Suciu 1968, 107).

²²¹ *Valea et alia* 1991, 595.

Să fie oare vorba și de un toponim derivat dintr-un antroponim peceneg-cuman ? Denumirea maghiară a localității Chintelnic este *Kentelke*, iar în hotarul ei se găsește un pârâu unde se spune că au fost înmormântați cumanii uciși de regele Salomon. O astfel de movilă se numește *Movila Cumanilor* (Roska 1942, 120). De remarcat rezonanța turească a toponimelor *Sohtheluk* și *Kentelke*.

²²² Vezi, spre exemplu, *Frățilă* 1993, 120.

²²³ *Vlad* 1980, 57, nota 19. Pentru detalii referitoare la sistemul popular în toponimie, vezi *Vlad* 1980, 55-59.

²²⁴ *Vlad* 1980, 59.

²²⁵ *Florea*, *Ionaș* 1988, 348.

²²⁶ *Meteș* 1943, 559.

²²⁷ *Meteș* 1943, 560.

²²⁸ *Amlacher* 1880, 205.

²²⁹ *Aufnachtskarte des Grossfürstentum Siebenbürgen* (1769-1773). Österreichisches Staatarchiv Wien, Kriegsarchiv, cota: B IX a, folia 185.

²³⁰ *Amlacher* 1880, 206.

²³¹ *Slotta et alia* 1999, 337, nr. 40.

²³² *Meteș* 1943, 559.

- *Curmătura Surianului* (1681)²³⁴ (a. *Curmătura Șurianului*) – (Cugir);
- *D. Dragan* (1769-1773)²³⁵ (a. *D. Drăgana*) – (Cugir);
- *D. Pletselor* (1769-1773)²³⁶ (a. *Piatra Pleșii*) – (Cugir);
- *Dobrais de Jos și Dobrais de Sus* (1681)²³⁷ (a. *Dobraia*) – (Cugir);
- *Donya* (1766)²³⁸ (a. *Donea*) – (Cugir);
- *Doszul Groserilor* (1766)²³⁹ (a. ?) – (Cugir);
- *Dumbrava he Mare* (1766)²⁴⁰ / *D. Dombrava* (1769-1773)²⁴¹ (a. *Dumbrava*) – (fostă la Cugir, a. Vinerea);
- *Fetzele* (1766)²⁴² (a. *Fete*) – (Fete);
- *Goászellye* (1766)²⁴³ (a. *Goasele*) – (Cugir);
- *Gros* (1681)²⁴⁴ (a. *Groși*) – (Cugir);
- *Gyalu Kelienilor* (1766)²⁴⁵ (a. *Călene*) – (cătun Călene);
- *Helmu* (1766)²⁴⁶ (a. *Holm*) – (Cugir);
- *Hodinyele* (1766)²⁴⁷ (a. ?) – (Cugir);
- *Kýnyrmezo* (?) (1566)²⁴⁸ / *Kinirmézo* (1579)²⁴⁹ (a. *Câmpul Pâinii*) (v. și supra *campus Kanyer*);
- *La Bolovany* (1766)²⁵⁰ (a. ?) – (Cugir);
- *La Vurvu Sztojanul* (1766)²⁵¹ (a. ?) – (Cugir);
- *Lupșa de Jos și Lupșa de Sus* (1681)²⁵² (a. *Lupșa și Dosul Lupșei*) – (Cugir);
- *montem Magoshegh* (1486)²⁵³; *montis Maghwyrele* (1563)²⁵⁴ / *Magurillye* / *Magurellye* (1766)²⁵⁵ (a. *Măgura*) – (Cugir);
- *Mlaci* (1681)²⁵⁶ (a. *Mlăci*) – (Cugir);
- *Molidris* (1681)²⁵⁷ (a. *Moliviș*) – (Cugir);
- *Piciorul Grecului* (1681)²⁵⁸ (a. ?) – (Cugir);
- *Pitsorile Hágya* (1766)²⁵⁹ (a. *Chiciura* ?) – (Cugir);
- *Pojana Sztojanului* (1766)²⁶⁰ (a. ?) – (Cugir);
- *Potya* (1766)²⁶¹ (a. *Pochia*) – (Cugir);
- *Prihodistye / Prihodistye* (1766)²⁶² (a. *Prihodiște*) – (Cugir);

²³³ *Metes* 1943, 560.

²³⁴ *Metes* 1943, 560.

²³⁵ Aufnachmskarte des Grossfürstentum Siebenbürgen (1769-1773), Österreichisches Staatarchiv Wien, Kriegsarchiv, cota: B IX a, folia 201.

²³⁶ Aufnachmskarte des Grossfürstentum Siebenbürgen (1769-1773), Österreichisches Staatarchiv Wien, Kriegsarchiv, cota: B IX a, folia 201.

²³⁷ *Metes* 1943, 560.

²³⁸ *Florea, Ionaș* 1988, 348.

²³⁹ *Florea, Ionaș* 1988, 348.

²⁴⁰ *Florea, Ionaș* 1988, 344.

²⁴¹ Aufnachmskarte des Grossfürstentum Siebenbürgen (1769-1773), Österreichisches Staatarchiv Wien, Kriegsarchiv, cota: B IX a, folia 201.

²⁴² *Florea, Ionaș* 1988, 344.

²⁴³ *Florea, Ionaș* 1988, 348; *IMC* 1974, 20.

²⁴⁴ *Metes* 1943, 559.

²⁴⁵ *Florea, Ionaș* 1988, 344, 348.

²⁴⁶ *Florea, Ionaș* 1988, 348.

²⁴⁷ *Florea, Ionaș* 1988, 348.

²⁴⁸ *CSDTR* 1970, foto 1.

²⁴⁹ *CSDTR* 1970, foto 56.

²⁵⁰ *Florea, Ionaș* 1988, 346.

²⁵¹ *Florea, Ionaș* 1988, 344.

²⁵² *Metes* 1943, 560; *Dörner* 1988, 226.

²⁵³ *Amlacher* 1880, 205.

²⁵⁴ *Amlacher* 1880 a, 433-434.

²⁵⁵ *Florea, Ionaș* 1988, 348-349.

²⁵⁶ *Metes* 1943, 560.

²⁵⁷ *Metes* 1943, 560.

²⁵⁸ *Metes* 1943, 560.

²⁵⁹ *Florea, Ionaș* 1988, 344.

²⁶⁰ *Florea, Ionaș* 1988, 348.

²⁶¹ *Florea, Ionaș* 1988, 344.

²⁶² *Florea, Ionaș* 1988, 344, 348.

- *Prislop* (1681)²⁶³ (a. Prislop) – (Cugir);
- *Rafai* (1681)²⁶⁴ (a. Rafaiul) – (Cugir);
- *Rekete* (1677)²⁶⁵ / *Rechița* (1681)²⁶⁶ / *Rekitz* (1766)²⁶⁷ (a. Răchita) – (Cugir);
- *Retse* (1766)²⁶⁸ (a. Recea) – (Cugir);
- *Runku Teitoliröl* (1766)²⁶⁹ (a. ?) – (Cugir);
- *Scârna* (1681)²⁷⁰ (a. Scârna) – (Cugir);
- *Szászul* (1766)²⁷¹ (a. Sasul) – (Cugir);
- *Szerata Waft* (1769-1773)²⁷² (a. Sărata) – (Vinerea, Balomiru de Câmp);
- *Szupra gye Alunej* (1766)²⁷³ (a. ?) – (Cugir);
- *Surianu* (1681)²⁷⁴ (a. Șurianu) – (Cugir);
- *Tomnatetsel* (1766)²⁷⁵ (a. Tomnățel) – (Cugir);
- *Tomnatyik / Tomnatyek / Tomnyátek* (1766)²⁷⁶ (a. Tomnatic) – (Cugir);

XII.2. Hidronime.

- *vallem Berthalomvelgye* (1486)²⁷⁷ (a. ?) – (Cugir);
- *Kudchyrebach (flumen)* (1563)²⁷⁸ / *Kenier flu.* (1665)²⁷⁹ / *KudsirerBach / Ruu Kudsurului* (1769-1773)²⁸⁰, *Kudsirerbache*²⁸¹ (a. Cugir = Râul Mare) – (Cugir);
- *Fl. Maros*²⁸² (1769-1773) (a. Mureș) – (Balomiru de Câmp, Șibot);
- *Riu Mare* (1766)²⁸³ (a. Râu Mare = Cugir) – (Cugir);
- *Riu Mik* (1766)²⁸⁴ (a. Râu Mic) – (Cugir);
- *Vallye Cserisorilor* (1766)²⁸⁵ (a. ?) – (Cugir);
- *Vallye Gysagului* (1766)²⁸⁶ (a. Valea Ghișagului) – (Cugir);
- *Vallye Groserilor* (1766)²⁸⁷ (a. Valea Grușerii) – (Cugir);
- *Vallye Szászilor* (1766)²⁸⁸ (a. Valea Sasului) – (Cugir).

CRISTIAN IOAN POPA

²⁶³ *Metes* 1943, 563.

²⁶⁴ *Metes* 1943, 560.

²⁶⁵ *Dörner* 1988, 225.

²⁶⁶ *Metes* 1943, 560.

²⁶⁷ *Florea, Ionaș* 1988, 348.

²⁶⁸ *Florea, Ionaș* 1988, 348.

²⁶⁹ *Florea, Ionaș* 1988, 344, 348.

²⁷⁰ *Metes* 1943, 561.

²⁷¹ *Florea, Ionaș* 1988, 344.

²⁷² Aufnachtskarte des Grossfürstentum Siebenbürgen (1769-1773), Österreichisches Staatarchiv Wien, Kriegsarchiv, cota: B IX a, folia 185.

²⁷³ *Florea, Ionaș* 1988, 348.

²⁷⁴ *Metes* 1943, 560.

²⁷⁵ *Florea, Ionaș* 1988, 346.

²⁷⁶ *Florea, Ionaș* 1988, 348.

²⁷⁷ *Amlacher* 1880, 205.

²⁷⁸ *Amlacher* 1880 a, 433-434; *Dörner* 1988, 227.

²⁷⁹ *Slotta et alia* 1999, 337, nr. 40.

²⁸⁰ Aufnachtskarte des Grossfürstentum Siebenbürgen (1769-1773), Österreichisches Staatarchiv Wien, Kriegsarchiv, cota: B IX a, folia 185, 201.

²⁸¹ *Amlacher* 1880, 164.

²⁸² Aufnachtskarte des Grossfürstentum Siebenbürgen (1769-1773), Österreichisches Staatarchiv Wien, Kriegsarchiv, cota: B IX a, folia 185.

²⁸³ *Florea, Ionaș* 1988, 344, 346.

²⁸⁴ *Florea, Ionaș* 1988, 344-345.

²⁸⁵ *Florea, Ionaș* 1988, 344.

²⁸⁶ *Florea, Ionaș* 1988, 345.

²⁸⁷ *Florea, Ionaș* 1988, 344.

²⁸⁸ *Florea, Ionaș* 1988, 344.

BIBLIOGRAFIE

- Aldea, Ciugudean 1981 - I. Al. Aldea – H. Ciugudean, *Noi descoperiri feudal-timpurii la Blandiana (jud. Alba)*, în *Apulum*, XIX, 1981, p. 145-149.
- Amlacher 1880 - A. Amlacher, *Urkundenbuch zur Geschichte der Stadt und des Stuhles Broos bis zum Uebergang Siebenbürgen unter Erbfürsten aus dem Hause Oesterreich (1690)*, în *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde*, Hermannstadt, 15, Heft I, 1880, p. 162-228.
- Amlacher 1880 a - A. Amlacher, *Urkundenbuch zur Geschichte der Stadt und des Stuhles Broos bis zum Uebergang Siebenbürgen unter Erbfürsten aus dem Hause Oesterreich (1690)*, în *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde*, Hermannstadt, 15, Heft III, 1880, p. 415-585.
- Andrișoiu 1979 - I. Andrișoiu, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Hunedoara*, în *Sargetia*, XIV, 1979, p. 15-34.
- Anghel 1988 - Gh. Anghel, *Din activitatea prefectului Dionisie Popovici Marțian și a Legiunii române din Sebeș în anii revoluției din 1848-1849 din Transilvania*, în *Apulum*, XXV, 1988, p. 395-410.
- Anghel, Ciugudean 1987 - Gh. Anghel, H. Ciugudean, *Cimitirul feudal-timpuriu de la Blandiana (jud. Alba)*, în *Apulum*, XXIV, 1987, p. 179-196.
- Apolzan 1977 - L. Apolzan, *Platforma Luncanilor. Aspecte ale vechimii și continuității așezărilor*, în *Sargetia*, XIII, 1977, p. 487-508.
- Apolzan 1981 - L. Apolzan, *Aspecte etnografice de pe Platforma Luncanilor – complex cu caracter unitar*, în *Sargetia*, XV, 1981, p. 435-491.
- Apolzan 1987 - L. Apolzan, *Carpații - tezaur de istorie. Perenitatea așezărilor risipite pe înălțimi*, București, 1987.
- Baciu, Baciu 1988 - A. Baciu, P. Baciu, *Valea Grădiștii*, București, 1988.
- Badea, Buza 1993 - L. Badea, M. Buza, *Structura orografică și caracterele oicumenice ale Munților Șureanului*, în *Sargetia*, series scientia naturae, XIV-XV, 1993, p. 5-18.
- Berciu 1957 - I. Berciu, *Descoperiri din epoca feudală timpurie în raionul Alba Iulia*, în *Materiale*, IV, 1957, p. 335-360.
- Berciu 1966 - I. Berciu, *Cetatea dacică de la Piatra Craivii*, în M. Macrea, O. Floca, N. Lupu, I. Berciu, *Cetăți dacice din sudul Transilvaniei*, București, 1966, p. 45-57.
- Berciu, Berciu 1949 - D. Berciu, I. Berciu, *Săpături și cercetări arheologice în anii 1944-1947*, în *Apulum*, III, 1949, p. 1-43.
- Blăjan 1989 - M. Blăjan, *Contribuții la repertoriul arheologic al așezărilor rurale antice (secolele II-III e.n.) din Dacia romană*, în *Apulum*, XXVI, 1989, p. 283-333.
- Blăjan et alia 1994 - M. Blăjan, W. Theiss, P. V. Preda, *Studiul geologic, arheologic și tehnic al "Drumului lui Traian". Tronsonul Războieni-Bogata (Turda)*, în *Apulum*, XXXI, 1994, p. 167-197.
- Bucur 1985 - C. Bucur, *Coordonate diacronice ale modului de viață zonal în secolele XI-XX*, în *Mărginenii Sibiului. Civilizație și cultură populară românească* (coord. C. Irimie, N. Dunăre, P. Petrescu), București, 1985, p. 59-115.
- Buza 1995 - M. Buza, *Mărturii etno-istorice și aspecte antro-po-geografice oglindite în toponimia Munților Cindrelului*, în *Studii și comunicări de etnologie*, IX, 1995, p. 221-236.
- Căstăian 1995 - M. Căstăian, *Contribuții la repertoriul arheologic al zonei Orăștie*, în *BCȘS*, 1, 1995, p. 39-51.
- Christescu 1937 - V. Christescu, *Istoria militară a Daciei romane*, București, 1937.
- Chișvasi-Comșa 1960 - M. Chișvasi-Comșa, *Câteva date arheologice în legătură cu stăpânirea bulgară în nordul Dunării în secolele IX-X*, în *OmCD*, p. 69-81.
- Ciugudean 1996 - H. Ciugudean, *Epoca timpurie a bronzului în centrul și sud-vestul Transilvaniei*, *Bibliotheca Thracologica*, XIII, 1996.
- Ciugudean 1996 a - H. Ciugudean, *Anul O Mie la Alba Iulia (catalogul expoziției Anul O Mie la Alba Iulia - între istorie și arheologie -)*, Alba Iulia, 1996, p. 2-28.
- Comșa 1959 - M. Comșa, *Slavii pe teritoriul R. P. R. în secolele VI-IX în lumina cercetărilor arheologice*, în *SCIV*, 1, 1959, p. 65-80.

- CSDȚR 1968 - *Călători străini despre țările române*, vol. I, (coord. M. Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, P. Cernovodeanu), București, 1968.
- CSDȚR 1970 - *Călători străini despre țările române*, vol. II, (coord. M. Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, P. Cernovodeanu), București, 1970.
- Daicoviciu 1964 - H. Daicoviciu, *Addenda la "Așezările dacice din Munții Orăștiei"*, în *ActaMN*, I, 1964, p. 111-124.
- Daicoviciu 1969 - C. Daicoviciu, *Dacica. Studii și articole privind istoria veche a pământului românesc*, Bibliotheca Musei Napocensis, I, Cluj 1969.
- Daicoviciu et alia. 1989 - H. Daicoviciu, Șt. Ferenczi, I. Glodariu, *Cetăți și așezări dacice în sud-vestul Transilvaniei*, București, 1989.
- David 1968 - N. David, *File din trecutul satului Răchita*, mss., 1968.
- Decei 1943 - A. Decei, <<Canesii călugărului Rogerius>>, în *OmIL*, București, 1943, p. 211-220.
- Diaconu 1994 - P. Diaconu, *Recenzii și discuții arheologice (I)*, Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, Călărași, 1994.
- Dörner 1986 - E. Dörner, *Cetatea Orăștiei în lumina unor informații manuscrise inedite*, în *AIIA*, XXVII, 1985-1986, p. 409-412.
- Dörner 1988 - E. Dörner, *Scaunul Orăștie. Limitele teritoriale*, în *AIIA*, XXVIII, 1987-1988, p. 217-234.
- Drăganu 1921 - N. Drăganu, *Din vechea noastră toponimie*, în *Dacoromania*, I, 1921, p. 109-146.
- Drăganu 1928 - N. Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928.
- Drăganu 1933 - N. Drăganu, *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomasticii*, București, 1933.
- Dunăre 1969 - N. Dunăre, *Interdependența ocupațiilor tradiționale la români, factor de stabilitate și continuitate*, în *Apulum*, VII/II, 1969, p. 529-550.
- Florea, Ionaș 1988 - N. Florea, V. Ionaș, *Conscripția satului grăniceresc Cugir din anul 1766*, în *Apulum*, XXV, 1988, p. 333-350.
- Frățilă 1993 - V. Frățilă, *Contribuții lingvistice*, Timișoara, 1993.
- Ghenescu et alia 2000 - O. Ghenescu, D. Sana, V. Ștefu, *Cercetări arheologice de suprafață în sectorul Vințu de Jos-Tărtăria (jud. Alba)*, în *BCȘS*, 6, 2000, p. 69-85.
- Giuglea, Orghidan 1959 - G. Giuglea, N. Orghidan, *Branul în lumina toponimiei*, în *Cercetări de lingvistică*, IV, 1959, p. 127-152.
- Giurescu 1974 - C. C. Giurescu, *Termeni de origine daco-getică și latină privind pădurea românească*, în *OmSP*, 105-109.
- Glodariu, Moga 1989 - I. Glodariu, V. Moga, *Castrul roman de la Vârful lui Pătru*, în *Apulum*, XXV, 1988, p. 171-180.
- Glodariu, Moga 1989 - I. Glodariu, V. Moga, *Cetatea dacică de la Căpâlna*, București, 1989.
- Grama 1996 - A. Grama, *Inventare de bunuri ale bisericilor românești ortodoxe din Transilvania. Protopopiatul Sighișoara, 1854-1855*, în *Marisia*, XXV, 1996, p. 151-196.
- Heitel 1972 - R. Heitel, *Archäologische Beiträge zu den romanischen Baudenkmälern aus Südsiebenbürgen*, în *Revue roumaine d'histoire de l'art*, IX, 2, 1972, p. 139-160.
- Heitel 1983 - R. Heitel, *Săpăturile arheologice din așezarea de la Alba Iulia*, în *Materiale*, București, 1983, p. 446-448.
- Herlea 2002 - V. V. Herlea, *Contribuție la monografia localității Vinerea, județul Alba, Alba Iulia*, 2002.
- Homorodean 1977 - M. Homorodean, *Elemente de istorie a limbii și culturii poporului român reflectate în graiurile și toponimia județului Hunedoara*, în *Sargetia*, XIII, 1977, p. 529-534.
- Homorodean 1980 - M. Homorodean, *Vechea vatră a Sarmizegetusei în lumina toponimiei*, Cluj-Napoca, 1980.
- Horedt 1949 - K. Horedt, *Săpături privitoare la epoca neo-eneolitică*, în *Apulum*, III, 1949, p. 44-69.
- Horedt 1951 - K. Horedt, *Ceramica slavă din Transilvania*, în *SCIV*, II, 2, 1951, p. 189-232.
- Horedt 1958 - K. Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei în sec. IV-XIII*, București, 1958.
- Horedt 1986 - K. Horedt, *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn, 1986.

- Iaroslavschi 1993 - E. Iaroslavschi, *Vestiges romanins dans la zone de la Sarmizegetusa Dace*, în *ActaMN*, 26-30, I/1, 1989-1993, p. 27-32.
- Iaroslavschi, Roșu 1977 - E. Iaroslavschi, P. Roșu, *Câteva noi așezări dacice pe Valea Cucuișului*, în *ActaMN*, XIV, 1977, p. 81-94.
- Iliescu, Istrate 1974 - I. Iliescu, T. Istrate, *Orăștie 750 de ani*, Deva, 1974.
- IMC 1974 - *Întreprinderea mecanică Cugir la 175-a aniversare 1799-1974*, Sibiu, 1974.
- Ionescu 1984 - C. Ionescu, *Toponime de origine antroponimică*, în *Studii și cercetări lingvistice*, 3, 1984, p. 198-202.
- Ionescu 1998 - I. Ionescu, *Începuturile creștinismului românesc daco-roman*, București, 1998.
- Iordan 1963 - I. Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963.
- Iorga 1993 - N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III (ed. îngrijită de V. Spinei), București, 1993.
- Istoria militară 1984 - *Istoria militară a poporului român*, vol. I, București, 1984.
- Lazăr 1987 - I. Lazăr, *Aspecte privind cărbunăritul în ținutul Hunedoarei (secolele XVI-XIX)*, în *Sargetia*, XX, 1986-1987, p. 229-240.
- Lazăr 2000 - I. Lazăr, *Un document inedit: testamentul lui Aron Budai din anul 1847*, în *Apulum*, XXXVII/2, 2000, p. 93-108.
- Lazăr, Bugnariu 1995 - I. Lazăr, E. Bugnariu, *Toponimia hunedoreană, mărturie a practicării unor vechi meșteșuguri*, în *Corviniana*, I, 1995, p. 103-113.
- Lipovan 1984 - I. T. Lipovan, *Descoperiri arheologice la Șibot (jud. Alba)*, în *Acta MN*, XXI, 1984, p. 459-465.
- Luca 1997 - S. A. Luca, *Așezări neolitice pe Valea Mureșului (I). Habitatul turdășean de la Orăștie-"Dealul Pemilor" (punct X₂)*, Bibliotheca Musei Apulensis, IV, Alba Iulia, 1997.
- Lungu et alia 1970 - I. Lungu, V. Radu, B. Bassa, I. Raica, M. Valea, *Meșteșuguri și meșteșugari din sud-vestul Transilvaniei*, București, 1970.
- Macrea 1973 - D. Macrea, *Limbă și lingvistică română*, București, 1973.
- Madgearu 1994 - Al. Madgearu, *Pineni datați în secolele VIII-IX, descoperiți în jumătatea de sud a Transilvaniei*, în *Marisia*, 4, 1994, p. 149-163.
- Matei, Iambor 1980 - Șt. Matei, P. Iambor, *Observații privind așezările fortificate din Transilvania în perioada feudalismului timpuriu*, în *ActaMN*, XVII, 1980, p. 508-516.
- Mândruț et alia 1979 - O. Mândruț, A. Ardelean, E. Grănescu, *Toponimia geografică - mărturie a locuirii străvechi și permanente a teritoriului județului Arad*, în *Ziridava*, XI, 1979, p. 225-241.
- Meteș 1943 - Șt. Meteș, *Din trecutul satelor și munților cetății Hunedoara (în anii 1681, 1727, 1820)*, în *OmiL*, București, 1943, p. 550-566.
- Mitrofan 1964 - I. Mitrofan, *Cercetări arheologice pe teritoriul comunei Hăpria (r. Alba)*, în *Apulum*, V, 1964, p. 93-103.
- Moga 1985 - V. Moga, *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea XIII Gemina*, Cluj-Napoca, 1985.
- Moga 1992 - V. Moga, *Depozitul de unelte agricole dacice de la Căpâlna*, în *Ephemeris Napocensis*, II, 1992, p. 37-38.
- Nägler 1992 - Th. Năgler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, 1992.
- Nägler 1997 - Th. Năgler, *Românii și sașii până la 1848*, Sibiu, 1997.
- Panaiteescu 1994 - P. P. Panaiteescu, *Interpretări românești*, ed. a II-a, București, 1994.
- Pascu 1971 - Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Cluj-Napoca, 1971.
- Pascu 1979 - Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. II, Cluj-Napoca, 1979.
- Pascu 1989 - Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. IV, Cluj-Napoca, 1989.
- Pascu et alia 1966 - Șt. Pascu, I. Ionașcu, C. Cihodaru, Gh. Georgescu-Buzău, *Istoria medie a României*, București, 1966.
- Pavelescu 1988 - Gh. Pavelescu, *Nedeile pastorale din Munții Sebeșului*, în *Apulum*, XXV, 1988, p. 557-570.
- Pavelescu 1997 - Gh. Pavelescu, *Bătălia de pe Câmpul Pâinii reflectată în tradiția orală*, în *Corviniana*, III, 1997, p. 85-91.
- Pădureanu 1996 - D. I. Pădureanu, *Noi contribuții la hidrominia Daciei antice: identificarea geografică și descifrarea etimologică a hidronimului "Auras" (Herodot, Istorie, IV, 49)*, în *Sargetia*, XXVI/1, 1995-1996, p. 233-241.

- Pătrășcanu 1967 - T. Pătrășcanu, *Toponimia comunelor Zlatna și Ciugud din raionul Alba*, în *Apulum*, VI, 1967, p. 677-698.
- Pătruț 1960 - M. Pătruț, *Toponimice din Valea Cugirului*, în *Cercetări de lingvistică*, anul V, 1-2, ian-dec. 1960, p. 111-114.
- Pătruț 1986 - I. Pătruț, *Din nou despre vechimea influențelor slave în limba română*, în *Cercetări de lingvistică*, 2, 1986, p. 113-115.
- Pescaru, Rusu-Pescaru 1999 - E. Pescaru, A. Rusu-Pescaru, *Geoagiu-Băi - Complexul Termal Germisara, jud. Hunedoara*, în *Cronica* 1999, p. 43-46.
- Petolescu 1992 - C. C. Petolescu, *Troianus dans l' epigrafié latine*, în *SympThrac*, 9, 1992, p. 173.
- Petrovici 1960 - E. Petrovici, *Prefixul slav meridional prě- în elementele slave ale limbii române*, în *Studii și cercetări lingvistice. Omagiu lui Al. Graur cu prilejul împlinirii a 60 de ani*, 3, 1960, p. 621-624.
- Petrovici 1962 - E. Petrovici, *Rolul împrumuturilor în crearea toponimicelor (în legătură cu toponimicul românesc Prislop)*, în *Cercetări de lingvistică*, 1, 1962, p. 25-38.
- Petrovici 1966 - E. Petrovici, *Nume românești de trecători peste culmi*, în *Cercetări lingvistice*, 1, 1966, p. 5-15.
- Pinter 1998 - Z. K. Pinter, *Piese de armament și echipament militar de provenință carolingiană din Valea Mureșului*, în *SCIVA*, 49, 2, 1998, p. 135-144.
- Popa 1961 - Al. Popa, *Materiale din perioada de trecere la feudalism în zona orașului Alba Iulia*, în *Apulum*, IV, 1961, p. 221-232.
- Popa 1988 - R. Popa, *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului*, București, 1988.
- Popa 1991 - R. Popa, *Observații și îndreptări la istoria României din jurul anului O Mie*, în *SCIVA*, 42, 3-4, 1991, p. 153-188.
- Popa 1995 - C. I. Popa, *Contribuții la cunoașterea perioadei de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului pe Valea Cugirului (jud. Alba)*, în *Apulum*, XXXII, 1995, p. 33-58.
- Popa 2000-2001 - C. I. Popa, *Primele atestări documentare ale localităților de pe Valea Cugirului. Etimologii și controverse istoriografice*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 4-5, 2000-2001, p. 47-58.
- Popa 2001 - C. I. Popa, *Monumente comemorative închinatе luptei de la 1479 ridicate pe Câmpul Pâinii*, în *Patrimonium Apulense*, I, 2001, p. 202-206.
- Prodan et alia 1954 - D. Prodan, D. Popescu, K. Horedt și colab., *Șantierul arheologic Morești*, în *SCIV*, IV, 1-2, 1954, p. 199-231.
- Reguș, Reguș 1984 - A. Reguș, C. Reguș, *Antroponimele feminine – nume individuale din documentele slavo-române (sec. XIV-XVI)*, în *Studii și cercetări lingvistice*, 3, 1984, p. 212-224.
- RepArhAlba 1995 - *Repertoriul arheologic al județului Alba* (ed. V. Moga, H. Ciugudean), Bibliotheca Musei Apulensis, II, Alba Iulia, 1995.
- Ritthaler 1988 - A. Ritthaler, *Die Kumanen*, în *Siebenbürgische Semesterblätter*, 2, 1988, p. 129-137.
- Roska 1942 - M. Roska, *Erdély régészeti repertórium, I. Öskor*, Thesaurus Antiquitatum Transilvanicarum, I, Praehistorica, Cluj, 1942.
- Roșianu 1987 - I. Roșianu, *Din toponimia județului Sălaj*, în *ActaMP*, XI, 1987, p. 743-753.
- Russu 1967 - I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, 1967.
- Slotta et alia 1999 - R. Slotta, V. Wollmann, I. Dordea, *Silber und Salz in Siebenbürgen*, Bochum, 1999.
- Soare 1982 - I. Soare, *Toponimie și istorie în județul Vâlcea*, în *Buridava*, 4, 1982, p. 195-198.
- Spinei 1993 - V. Spinei, *Note și comentarii la N. Iorga, Istoria românilor*, vol. III, București, 1993.
- Suciu 1968 - C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, București, 1968.
- Truș 1986 - V. Truș, *Munții Șureanu*, București, 1986.
- Țiplic 2002 - I. M. Țiplic, *Considerații cu privire la liniile întărite de tipul prisăcilor din Transilvania (sec. IX-XIII)*, în *ATSC*, I, 2002, p. 147-164.
- Ursan 1995 - V. Ursan, *Nume de locuri din Mărginimea Sibiului*, vol. I, Sibiu, 1995.

- Valea et alia* 1991 - M. Valea, M. Homorodean, A. Nistor, *Toponimie hunedoreană*, în *Sargetia*, XXI-XXIV, 1988-1991, p. 585-642.
- Vasiliu* 1993 - G. Vasiliu, *Din toponimia satelor Măierişte, Criştelec, Doh, Giurtelecu-Şimleului, Mălădia*, în *ActaMP*, XVII, 1993, p. 467-471.
- Vlad* 1980 - S. Vlad, *Observaţii asupra sistemului popular în toponimie*, în *Cercetări de lingvistică*, 1, 1980, p. 55-59.
- Vlassa* 1961 - N. Vlassa, *O contribuţie la problema epocii scitice în Transilvania: cimitirul de la Cipău-"Gară"*, în *Apulum*, IV, 1961, p. 19-49.
- Vulcu* 1968 - B. Vulcu, *Conţinutul apelativului "deal" şi tipurile de deal în terminologia geografică populară din împrejurimile Orăştiei*, în *Sargetia*, V, 1968, p. 625-642.

DE LA TOPONYMIE SUR LA VALLÉE DE CUGIR: DES TOPONYMES D'INTÉRÊT HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE

RÉSUMÉ

La ci-présente étude réunit la catégorie des toponymes (des noms des cours d'eau, des montagnes et des habitats humains) qui peuvent constituer des points de repère en vue de compléter les informations d'ordre archéologique ou historique. Dans certains cas, celles-ci confirment des choses déjà connues par rapport à une découverte archéologique ou à une information documentaire.

Nous avons pu distinguer deux grandes catégories importantes: l'une qui désigne clairement la présence de certains vestiges historiques et l'autre qui suggère, indirectement, la présence de certains habitats ou activités humaines. À tout cela nous avons ajouté et traité séparément, les toponymes qui font référence à l'évolution des âtres appartenant à des habitats situés sur la vallée de Cugir, la présence des minéraux utiles (tel le sel), ou de ceux ayant une étymologie slave, hongroise ou turque, datant de la période de début du Moyen Âge.

Une importante découverte est celle du toponyme *Polgradia*, dans des fonds documentaires du XIX-ème, à côté de la localité Balomiru de Câmp, toponyme qui est aujourd'hui transformé, par étymologie populaire, dans la forme *Progadia*. Tout en faisant partie du fonds des toponymes anciens slaves, *Polgradia* rejoint les toponymes déjà signalés *Țeligrad* et *Bălgrad*, qui se trouvent dans le voisinage et qui avec les noms de quelques localités de la région, *Balomir*, *Pișchinți*, *Băcăinți*, *Binținți* forment ensemble une «enclave toponymique», entre Alba Iulia et Orăştie qui atteste, à notre avis, une présence bulgare dès le début du Moyen Âge. Cette enclave est d'ailleurs documentée suite à des découvertes archéologiques de facture «Dridu» (Sebeș, Alba Iulia, Vințu de Jos, Blandiana), concernant le contrôle de la route du sel. Ces toponymes sont complétés par un autre, *Slăvoaia*, qui dérive de l'éthnonyme *slave*, trouvé dans les Montagnes de Cugir.

Par leur ancienneté, les toponymes d'origine turque (pétché-nègue-kumane) signalés par nous sont intéressants, à *Superiori Kuminu*, *Kunyrthu*, *Wolkani*, *Koyngir*, venant s'ajouter aussi le toponyme *Canciu*, enregistré dans les Montagnes de Cugir.